

Primera Part

El desenvolupament econòmic espanyol posterior a 1960

30/09/03

Llicó 1

El període 1961–1973

Característiques principals i factors de l'auge econòmic. – Les reformes econòmiques. – Els mecanismes d'equilibri amb l'exterior. – Els problemes de funcionament del model econòmic del període.

Característiques principals i factors de l'auge econòmic

Durant aquest període es dona un desenvolupament econòmic a Espanya. Sorgeix com a conseqüència de les decisions preses a finals de la dècada dels anys 50. Comporten la fi del període d'autarquia (substitució d'importacions) que va començar al finalitzar la Guerra Civil. Des d'aleshores s'havia donat un intervencionisme profund en l'economia per part de l'Estat franquista.

Tot això es va canalitzar a través del que coneixem com **Pla d'estabilització de 1959**. Un pla d'estabilització busca corregir els desequilibris macroeconòmics que es donen en un Estat. En el cas espanyol aquests desequilibris es donaven en la balança de pagaments i en la inflació dels preus. Per posar fre al fort augment dels preus i per tal de corregir el saldo de la balança de pagaments aquest pla d'estabilització es va acompanyar d'altres mesures. El gran objectiu final era una actuació de política econòmica per canviar el model econòmic del país; es volia deixar enrera l'autarquia i l'intervencionisme per tal de liberalitzar interior i exteriorment l'economia espanyola.

El pla va aconseguir els seus objectius. Les dictadures poden desenvolupar aquests plans dràstics més fàcilment perquè poden imposar les mesures, mentre que a les democràcies s'han de consensuar les postures (controlar salaris, reduir la despesa pública, penalitzar el consum,... són mesures impopulars).

Es va aconseguir una economia més de mercat. Es va dur a terme tota l'operació a través d'una negociació amb el FMI que va aportar un important assessorament. A partir d'aquest moment es va començar a dur un progrés econòmic.

Quin va ser el creixement econòmic espanyol entre 1961 i 1973? Es pren la variació del PIB en termes reals (no monetaris) per tal de poder observar millor el creixement econòmic. En aquest període el PIB d'Espanya va augmentar un 7% anual (taxa anual acumulativa).

Quines van ser les variants que més van ajudar al creixement de l'economia des del punt de vista de la demanda? Observem la següent fórmula:

$$DA = C + DP + FCB + (X - M)$$

Demanda agregada = consum + despesa pública + inversions + (exportacions – importacions)

També es pot mesurar la variació del PIB a través de l'oferta o de la renda. Aquestes estimacions macroeconòmiques han de coincidir ja que mesuren el mateix fenomen.

En la demanda agregada les dues variables que més solen ajudar a créixer són el C i el FCB. A Espanya van ser les variables que més van augmentar (especialment l'inversió privada i el consum privat). Van contribuir poc el consum públic i el sector exterior.

Què ens explica l'augment de consum i de les inversions? L'economia espanyola estava molt enrederida. Era un problema secular que es va accentuar a causa del franquisme. D'altra banda, el canvi de model va permetre a Espanya apropar-se als nivells de renda de l'Europa Occidental. Avui dia encara som uns 20 punts per darrera. Hi ha hagut èpoques en que la distància s'ha reduït i d'altres en que ha augmentat. Entre el 1961 i 1973 es van retallar substancialment.

Hem de recordar que el consum privat pot augmentar per un augment del salari (descomptant l'inflació) en termes reals. És a dir, es dona per l'augment del poder adquisitiu de les persones.

Hi trobem la paradoxa que en el moment de major creixement de l'economia es produeix una forta corrent migratoria. Molta gent marxa a treballar a l'estranger. Això es degut a que els llocs de treball que es van crear eren quasi els mateixos que es destruïen. A més cal destacar la forta inversió que va dur a terme els EEUU, el que va facilitar el creixement de l'economia espanyola.

02/10/03

Durant l'etapa 1961–1966 es dona el creixement més gran d'aquest període. Aquest creixement es caracteritza pel fort augment dels salaris reals, el que comporta una clara millora del poder adquisitiu de les persones (creix el consum). L'augment de la Formació Bruta de Capital (inversió) és més intens que a la resta d'etapes d'aquest període (1961–1973). Es dona també un increment de l'estabilitat dels preus: és a dir, els salaris pugen mentre que els preus es mantenen. Serà a partir del 1966–1967 quan es moderi aquest creixement.

A que es deguda aquesta moderació? Per primera vegada des del Pla d'Estabilització de 1959 l'economia espanyola té problemes amb la balança exterior (s'importa molt més del que s'exporta), el que li obliga al govern central a frenar el ritme del creixement econòmic. Així, el 1967 es devalua la pesseta per primer cop des de la fi de la guerra, i es prenen altres tipus de mesures per tal de buscar l'estabilització. La balança de pagaments actua com un fre al creixement econòmic.

A partir de 1970/1971 es torna a donar un creixement major, el que comporta que els anys 1972 i 1973 siguin de bonança econòmica.

En el Pla d'Estabilització de 1959 es pretenia liberalitzar l'economia per a millorar els intercanvis amb l'exterior. Era una operació delicada, ja que un fort augment de l'importació podia crear un gran desequilibri en la balança exterior. Es podia donar el cas de que faltessin divises per afrontar les importacions. L'indústria espanyola era poca i poc competitiva. Però es van trobar els ingressos necessaris per trobar l'equilibri necessari en la balança de pagaments.

Les partides compensatòries del dèficit comercial van ser tres: el turisme, les remesses dels emigrants (divises estrangeres que entraven a l'Estat) i les inversions estrangeres.

Com a dades podem observar que a començaments dels anys 70 l'economia espanyola era al lloc 11 mundial. És a dir, a la dècada dels 60 es va constituir el primer cicle d'industrialització moderna a Espanya. Les causes del creixement van ser l'increment de la productivitat en l'indústria (entenem productivitat com el valor del que produeix cada persona ocupada). Va ser un increment del que produïa cada treballador, no un augment massiu de treballadors com en altres casos.

Destacariem tres trets característics:

- Gran esforç de capitalització (inversió)
- Renovació de tècniques i tecnologies (importació)
- Gran trasvassament de mà d'obra del sector agrari (cap a l'indústria i els serveis).

07/10/2003

Van ser dues les reformes que es van aplicar per tal d'homologar el model econòmic espanyol amb els de l'Europa Occidental:

- Lliberalització exterior (obertura de l'economia)
- Lliberalització interior (supressió dels mecanismes d'intervencionisme de l'Estat sobre l'economia).

Lliberalització exterior

Després del Pla d'Estabilització de 1959 es dona una legislació alliberadora de l'inversió estrangera a Espanya, acaban així amb les limitacions existents des de la fi de la Guerra Civil. A Espanya sempre hi havia hagut un proteccionisme crònic, que es va accentuar en les dues primeres dècades del franquisme. La lliberalització a partir d'ara serà quasi il·limitada. Aquest fet serà importat i positiu:

- la inversió estrangera serà un mecanisme de regulació de la balança comercial;
- significa un increment (entre un 15 i un 20%) de la capacitat d'inversió de l'economia espanyola; i,
- facilitarà l'entrada de tecnologia estrangera molt més avançada que l'espanyola, el que comportarà un augment de la productivitat.

A partir d'ara, l'importació passa a ser no contingentada, és a dir, sense restriccions (només l'arancel). També es van rebaixar els gravamens de molts aranzels.

L'any 1962 el govern espanyol va demanar a Brusel·les l'obertura de negociacions per tal de poder firmar acords comercials entre Espanya i l'Europa dels Sis (CECA). Era una mostra de la voluntat d'obertura a l'exterior. La petició va ser denegada pel caire franquista de l'Estat espanyol, el qui a la vegada va descartar negociar amb l'altre bloc europeu existent (l'EFTA).

Fruit d'això, l'any 1980 es va signar un acord comercial en virtut del qual la CE reduïa les taxes aranzelàries a les exportacions espanyoles, i viceversa. Aquest pacte va rebre el nom d'*Acord Preferencial*, i va ser el primer que es va signar entre Espanya i Europa. Aquesta última va limitar aquest acord a un caire comercial, ja que rebutjava negociar amb aquest Estat fins que a Espanya no s'instaurés un sistema lliure i democràtic.

D'aquest acord es va desprendre una conseqüència positiva: l'arribada d'empreses estrangeres al mercat espanyol va obligar a les empreses nacionals a millorar la seva competitivitat.

Lliberalització interior

A Espanya es va donar una lliberalització de l'indústria i del mercat l'any 1963. Fins ara, per fer una inversió o qualsevol moviment fiscal important calia l'acceptació per part del govern. Durant l'autarquia no hi havia llibertat de mercat. El 1963 es van suprimir els mecanismes d'intervenció estatal. Un any abans, el 1962, ja s'havia dut a terme una lliberalització del sistema financer, deixant enrere l'*status quo* existent que va ser instaurat en la post-guerra, el qual afavoria a les grans entitats financeres en detriment dels consumidors i de les empreses.

Aquest procés de lliberalització es va allargar fins a finals dels 70. Això és una mostra de que es podien i calien fer reformes de les que es van dur a terme. Per exemple la lliberalització del mercat de treball, més reformes fiscals o fomentar polítiques descentralitzadores.

El 1964 es va crear la *Comissió del Pla de Desenvolupament Econòmic i Social*. Aquest va ser un sistema de planificació quadrianual amb una planificació indicativa, entenent planificació indicativa en quin sector creia el govern que era millor i més necessari invertir. En el sector públic era teòricament obligatori realitzar inversions, tot i que el govern ho tenia molt descuidat.

Els efectes d'aquesta planificació van ser molt limitats. Els plans varen tenir una certa influència. L'objectiu final era trobar un equilibri en el creixement econòmic, i per a tal fi es volien canalitzar les inversions.

Aquest període va durar fins el 1973, quan es va donar la primera crisi del petroli.

Resum de la lliçó

En primer lloc hem de dir que es tracta d'una llarga etapa d'una forta expansió econòmica. En alguns moments el punt dèbil d'aquest model és el del sector exterior, ja que es crea el creixement a través d'un fort dèficit comercial, el qual va ser suavitzat gràcies a tres factors: el turisme, les remeses d'emigrants i l'inversió estrangera. Quan el desequilibri comercial va ser molt exagerat es va donar una moderació del creixement econòmic.

Podem observar també que es tracta d'un creixement econòmic que té com a causa més immediata l'augment de la productivitat del treball. Cal remarcar que si l'economia creix no és degut a un increment dels llocs de treball, sino d'una productivitat major. Com es va donar aquest augment de la productivitat? La resposta la trobem en que és una conseqüència directe de la lliberalització exterior i interior de l'economia espanyola.

L'espanyol és un model econòmic que té una capacitat limitada a l'hora de crear llocs de treball. Durant aquest període es va donar un trasvassament de mà d'obra de l'agricultura cap a l'indústria i els serveis (terciarització). Una mostra d'aquest dèficit és l'enorme quantitat de gent que es veu obligada a emigrar (entre 100 i 150 mil persones cada any).

Si observem la fórmula de la demanda agregada hem de dir que el creixement del PIB espanyol és motivat principalment per l'augment del consum i de l'inversió privada.

Amb el pas del temps, l'economia espanyola és més oberta. Això queda clarament reflexat en la balança de pagaments i la balança exterior. Això és propiciat per un augment de l'intercanvi amb l'exterior gràcies a la finalització de l'autarquia.

A l'economia espanyola hi trobem molts desequilibris. Els més importants són:

- Desequilibri sectorial: fort descens de l'agricultura a favor de l'increment de l'indústria.
- Desequilibri territorial: hi ha regions molt pròsperes amb un creixement econòmic gran en contrast amb regions molt pobres.
- Desequilibri entre el sector privat (75%) i el sector públic (25%).

Per últim, el capital públic en infraestructures i equipaments de caire productivista (universitats, carreteres, ferrocarrils, hospitals, ...) queda infrainvertit perquè el sector públic és incapaç de créixer al mateix ritme que el sector privat. Aleshores es generen molts dèficits en el camp social a causa d'un sector públic petit.

Lliçó 2

Les crisis del petroli

La naturalesa de les crisis: els trets específics del cas espanyol. –L'evolució econòmica 1974–1977 i la primera política econòmica front a la crisi. –Els pactes de la Moncloa. –L'evolució econòmica 1979–1985 i la

política d'ajust.

El petroli era l'energia primària més utilitzada en l'època. L'indústria dels països occidentals es basava en l'ús d'un petroli abundant i barat. La tardor del 1973 es va donar la guerra del Yomki Pur, guanyada per Israel sobre els estats àrabs. Aquests últims van utilitzar el petroli com un arma de pressió cap a Occident. El preu del petroli va augmentar un 400% en 6 mesos. Es va crear una gran crisi en les economies occidentals creant tensions inflacionistes. Els països importadors van augmentar el seu desequilibri en la balança exterior. Durant la guerra Iran – Iraq (1980) es va crear la segona crisi del petroli (+ 70%) per una disminució de l'oferta.

Quins efectes va petir l'economia espanyola?

L'economia espanyola els anys 1972–1973 estava creixent fortament. Tenia una bona inèrcia positiva. Les grans economies mundials tenien un creixement més suau. El 1974 el creixement del PIB va ser del 5,5%, però era un increment fortament inflacionista (10–12% anual). Era semblant a la resta de les economies. La crisi del petroli va accentuar unes tensions inflacionistes, ja de per si elevades. L'economia espanyola va ser unes de les més afectades, ja que li va agafar en un temps de bonança. La resta d'economies potents estaven en un període de ralenti.

Incís: Veure la teoria econòmica de Keynes. Keynes va elaborar la seva teoria durant la gran depressió. Era innovador: el creixement de l'economia s'explica pel creixement de totes les variables de la fórmula de la demanda agregada. Quan no creixia el PIB s'esperava a que tornés a créixer per sí sola. Keynes va dir que quan s'està en recessió l'Estat ha d'actuar. Era partidari d'una Hisenda pública que regulés el cicle econòmic. Es podia donar el dèficit públic.

09/10/2003

A Espanya, les polítiques públiques d'ajust es donen de forma insuficient. L'increment del PIB provoca un increment molt més superior de l'inflació.

Els usuaris no varen notar fortament la crisi del petroli fins el 1975. Per què es va donar aquest fet? Perquè el govern té una gran capacitat de controlar el preu del petroli degut al gran nombre d'impostos que graven a aquest. Durant els primers moments de la crisi el govern va reduir els impostos sobre el petroli per a tal de que el preu del petroli no es disparés en el mercat interior. Això va portar a la paradoxa de que fins i tot va augmentar la demanda de petroli a Espanya. El dèficit en la balança comercial el 1974 es va doblar. Aquest increment va significar un cop molt gran per l'economia espanyola i va crear una gran inestabilitat. A causa d'aquesta greu situació es va dur a terme una política compensatòria.

Durant l'any 1974 l'economia espanyola no va rebre tot l'impacte de la crisi. L'inflació va augmentar però no tot el que ho podia haver arribat a fer realment. L'economia espanyola va continuar creixent un 5,5% interanual entre el 1974 i el 1975. Mentres, altres economies van començar a reduir l'ús del petroli, Espanya no ho va fer per un error de càlcul: pensaven que la crisi era circumstancial i en breu desapareixeria. No va ser fins el 1975 quan es va començar a fer polítiques orientades a frenar la demanda de petroli a Espanya. Es va fer a través d'augmentar els tipus d'interès per tal de fer baixar l'inflació i apropar-se a l'equilibri en la balança comercial.

El novembre de 1975 va morir el dictador Franco i a Espanya va començar la transició política. Aquest va ser un període molt complicat per la política econòmica. Es va abandonar la política d'ajust, i fins el 1977 es va donar una política molt permissiva que va facilitar un augment molt considerable de l'inflació i del dèficit exterior. Entre el juny de 1976 i juny de 1977 l'inflació va ser propera al 40%. Hi va haver un programa econòmic desfavorable per al funcionament de l'economia espanyola.

Tots aquests van ser els impactes de la crisi del petroli de 1973 a Espanya.

El creixement econòmic es va reduir dràsticament: el 1975 el PIB va augmentar un 1%, i el 1976 un 3%, enmig d'un entorn de desequilibri dels preus i de la demanda exterior.

Després de les eleccions generals de 1977 es va posar en marxa una política econòmica per tal de paliar la malmesa situació econòmica. Es va crear una política d'ajust per tal de frenar els dos grans desequilibris existents (inflació i dèficit exterior). Aquesta política d'ajust tindrà una peculiaritat: el govern la va fer pactant amb la totalitat de l'oposició. Dins de la política de consens que es va realitzar a l'època, el plans en la política econòmica es van donar a conèixer com els **Pactes de la Moncloa**.

La política dels Pactes de la Moncloa té dos nivells: el primer és una política conjuntural (de sanejament), i el segon és una política de reformes.

La política conjuntural tenia com a objectiu frenar l'inflació i eliminar el dèficit en la balança per compte corrent. Les mesures varen ser: la contenció salarial (limitar el creixement dels salaris) a través de l'acord entre les forces polítiques. Es constata que per el govern li era més fàcil pactar amb l'oposició que amb uns sindicats recentment legalitzats. De facto, la vinculació entre CCOO amb el Partit Comunista i de UGT amb el PSOE s'assumia que també els sindicats acceptaven l'acord. L'acord va ser que en matèria de condicions salarials es contemples com a màxim un increment del 22% anual sobre la base salarial. Havia d'haver un increment dels salaris d'acord amb l'augment de l'inflació. Això no significava ni una perdua ni una ganància del poder adquisitiu. El govern volia igualar el creixement de l'inflació amb els dels salaris, i els sindicats volien un augment dels salaris entre un 2 o 3% superior al de l'inflació.

Pel que fa a la política monetària se l'hi posa un fre molt important, ja que el que es pretèn és aconseguir un creixement moderat: el crèdit només podia arribar a créixer un 17%, cinc punts percentuals menys que la inflació.

El govern no volia un increment de la despesa gaire fort, però aquest aspecta no el va controlar tant.

Una devaluació de la pesseta es va fer just després de la formació del nou govern democràtic. Això favoria les exportacions i penalitzava les importacions. Es volia igualar els saldos de la balança per compte corrent. Una devaluació el que fa és que quan una economia pateix any rera any un increment de l'inflació molt fort, està perdent pistonada amb les economies amb qui més comercia. Això suposa que cada vegada li costi més exportar i li sigui més fàcil importar. Reduir l'inflació espanyola respecte les de França, Itàlia, Regne Unit, Bèlgica, etc. era un dels objectius clau dels Pactes de la Moncloa.

L'any 1976 es va fer una anterior devaluació, però els seus efectes no es van deixar notar gaire en comparació amb la ja mencionada del juny del 1977. La diferència va ser que la devaluació del 1977 va anar acompanyada d'unes mesures monetàries. Aquestes eres la pujada dels tipus d'interés, la moderació del crèdit, la moderació salarial, ... per tal de frenar l'increment de la demanda agregada. Una devaluació s'ha d'acompanyar obligatoriament de mesures que frenin el creixement del PIB per tal de que doni bons resultats. El 1976 no es va fer així perquè es va fer en un context d'una política permissiva, i es va evitar el pendre mesures impopulars.

Per què són necessàries aquest tipus de mesures d'acompanyament per a tal de que sigui positiva una devaluació? Quan es devalua importar petroli resulta més car. Això comporta un augment de l'inflació i un increment de les exportacions. Les devaluacions comporten un increment de l'inflació que s'ha de controlar amb mesures estrictes. Si continua havent-hi més inflació, en un curt període de temps el que s'havia guanyat amb la devaluació es perd immediatament amb els costos de les importacions.

Política de reformes. Quan l'oposició parlamentària va acceptar en el marc dels Pactes de la Moncloa una política d'ajust pactada i gradual, a part d'acceptar els dos grans problemes (inflació i dèficit exterior), es podia introduir en aquesta política més dosis d'equitat, igualtat i eficiència amb l'objectiu de fer que el cost de la

crisis estigués repartit de manera proporcionada entre tots els sectors de la població.

Reforma fiscal. Tenia diverses connotacions, entre elles la formació d'un sistema fiscal més just: es podia recaudar més dels impostos directes que dels indirectes, i fer que els primers es paguessin de forma progressiva (les rentes més altes paguen més).

Política energètica. Calia disminuir la dependència del petroli. El 76% de l'energia procedia d'aquest. El govern estava obligat a redactar un nou pla energètic, on l'esquerra volia introduir l'ús de les energies renovables.

Política de distribució i comercialització. A través d'aquesta es volia frenar el creixement incontrolat dels preus.

Política del sector agrari.

Política d'habitatge.

Política laboral.

A més de tot això, els Pactes de la Moncloa contenien una agenda política, però van sorgir moltes discrepàncies i els carcas d'Alianza Popular no la van voler firmar.

La transició va tenir uns costos socials baixos gràcies a les polítiques de consens que en el pla econòmic es van plasmar en els Pactes de la Moncloa. A més de la situació interior, la transició es va donar en un moment de crisis internacional a causa del petroli, el que feia les coses més difícils. La situació recordava la II República on es va donar una crisis interna combinada amb un conflicte internacional (crack del 29). Totes aquestes circumstàncies van fer únics els Pactes de la Moncloa a l'Estat espanyol. Va ser un model que el van seguir països excomunistes i llatino americans en les seves pròpies transicions cap a la democràcia.

Resultats dels Pactes de la Moncloa. Els Pactes de la Moncloa van tenir un cost en termes de creixement econòmic: el 1977 va ser del 3% i el 1978 del 1,8%. És la contrapartida que te qualsevol política d'ajust, que fa relantitzar el creixement de la demanda agregada a curt termini.

L'inflació el 1977 va ser del 27%. Els Pactes de la Moncloa volien una inflació pel 1978 del 22%, però van funcionar les mesures pressions i només va créixer un 16,8%, un resultat millor que l'esperat. Recordem que els sous van pujar un 22%, el que va comportar un increment del poder adquisitiu de les persones, el que va fomentar el consum.

La balança per compte corrent va millorar el 1978 i el 1979. El 1978 la caiguda dels beneficis empresarials que es venia donant des de fa anys es va aturar, el que va afavorir l'inversió empresarial futura.

Els Pactes de la Moncloa volien ésser una operació de política econòmica que afavorís la tranquil·litat política en pos de la Constitució que es va acceptar el desembre del 1978.

La frenada del creixement de la Demanda agregada va fer que comencés a disparar-se l'atur. Hi havia un atur del 5%, el que va fer que quan es van elaborar els Pactes de la Moncloa no es tingués en compte el tema de l'ocupació. Una segona crisis del petroli motivada per la guerra entre Iran i Iraq el 1980 va frenar en sec el creixement del PIB durant anys, i l'atur es va disparar.

El pla energètic de l'any 1978 va disminuir l'ús del petroli front l'energia nuclear, fet que va ser rebutjat per l'esquerra política.

El 1980 es va elaborar la reforma del mar laboral.

El compliment de les reformes es va donar d'una forma desigual, ja que unes van ser més seguides que d'altres en funció dels interessos i les necessitats existents. Els dos objectius bàsics es van aconseguir: frenar l'inflació i disminuir el dèficit exterior.

14/10/2003

A partir d'ara ens centrem en l'evolució de la política econòmica espanyola del **període 1979–1985**.

Són anys on l'evolució econòmica empitjora. Semblava que la pujada dels preus del petroli del 1972/1973 ja havia estat aplacada per les economies occidentals, però la crisi es va tornar a avivar i els seus corresponents problemes van tornar a sorgir amb la segona crisi del petroli, causada per la guerra Iraq–Iran.

Dins aquest període podem distingir-hi dues etapes: la del 1979–1982 i la del 1982–1985. L'any 1982 fa de barrera ja que a Espanya van tenir-hi lloc les eleccions generals que van suposar un canvi de govern i on el PSOE va aconseguir la majoria absoluta, el que va canviar l'orientació econòmica de l'estat.

Entre el 1979 i el 1982 el creixement econòmic va ser mínim: 1979 = 0,2%, 1980 = 0,4%, 1981 = 1,4% i el 1982 = 1,2%. A més, els llocs de treball van anar disminuint massivament a causa del poc creixement del PIB. En els Pactes de la Moncloa no es va contemplar l'aspecte de l'atur perquè quan es van redactar els plans l'ocupació no era un problema en l'economia espanyola. La ralentització de l'economia causada per la segona crisi del petroli va disparar l'atur.

Són els pitjors anys per l'economia espanyola des de fa dècades. L'atur el 1978 es va situar al 7'5%. La taxa d'atur ens indica la proporció de població desocupada sobre la població activa. L'any 1982 l'atur ja es va situar al 16%, mantenint un creixement molt ràpid. Aquest era un problema que no havia existit anteriorment a Espanya, ja que s'exportava mà d'obra, sobretot durant el règim franquista. Amb la crisi Europa no necessita aquesta mà d'obra espanyola i la ralentització del creixement de la demanda agregada fa a més que es destruïxin llocs de treball. L'atur és observat per la població com un problema propi, més que la inflació o el dèficit en la balança per compte corrent.

El dèficit públic també és un nou problema al que s'ha d'enfrontar l'economia espanyola. Als Pactes de la Moncloa no es va elaborar cap pla per eliminar el dèficit públic, ja que al igual que l'atur, no era un problema en aquells moments. El dèficit públic per tal de poder mesurar-lo s'ha de posar en relació amb el PIB. D'aquesta forma el 1979 era de l'1,6% sobre el PIB, i el 1982 estava per sobre del 5%.

Les polítiques keynesianes pensaven que un petit dèficit públic podia ser útil per a reavivar les economies en moments de ralentització. A partir dels anys 80 aquestes idees es comencen a rebutjar ja que els dèficits públics dels països es comencen a disparar, i passen de ser conjunturals a estructurals (permanents), fins al punt que no poden ser absorbits per l'economia. En un futur pròxim s'instauraran les idees neolliberals.

Pel que fa als preus, en aquesta etapa 1979/1982 s'acaven els efectes dels Pactes de la Moncloa. La reducció de la taxa d'inflació és mínima. La inflació evoluciona així: 1979 = 15,5% i 1982 = 14%. Es manté en nivells molt alts.

La balança per compte corrent a partir del 1980 experimenta un deteriorament molt acusat que provoca dèficits grans en aquest compte.

A Espanya alguns aspectes econòmics ens indiquen que la segona crisi del petroli va ser més acusada que a d'altres estats. L'exemple més clar l'observem en la taxa d'atur que va continuar creixent descontroladament. En les economies de l'OCDE Espanya tenia la taxa d'atur més elvada.

Com es va arribar a aquesta situació? D'una banda, l'economia espanyola tenia una estructura industrial on el pes dels sectors més afectats per la crisi tenien un pes molt important. Aquests sectors van ser principalment la siderurgia i la construcció naval. La demanda d'aquests productes van decreixer molt arreu del món, el que va repercutir negativament sobre l'indústria espanyola.

Un altre factor va ser l'estructura del sector energètic. L'economia espanyola es caracteritzava per tenir un gran consum d'energia primària basat en el petroli. Concretament a mitjans dels anys 70 aquesta dependència era del 76%. El petroli va ser l'energia primària que més es va encarir en aquells anys. Els impactes sobre l'economia i el teixit econòmic van ser més acusats que a d'altres economies menys dependents del petroli, gràcies a que prèviament havien desenvolupats plans per trobar alternatives a l'ús massiu d'aquest.

Així ens trobem que d'una banda es destrueixen llocs de treball, a la vegada que s'ha frenat l'exportació de mà d'obra cap a l'estranger. A més, l'increment de la natalitat que es va donar a finals dels 50 es deixa notar perquè a aquesta generació li toca incorporar-se massivament al mercat laboral. El sector agrari tenia excedents de mà d'obra, el que va provocar un trasvassament cap al sector industrial i de serveis. Tot això va fer que d'una banda augmentés la població activa, alhora que disminuïa la població ocupada, el que feia créixer tan ràpidament la taxa d'atur.

La transició política no va fer res més que ajornar la pressa de decisions, el que va fer que quan aquestes mesures necessàries es van prendre no es fessin amb tota la confiança que calia. Tot això va agreujar la crisi econòmica a Espanya.

D'altra banda també cal remarcar els aspectes positius. Espanya partia amb avantatge en alguns aspectes respecte les altres economies. En el moment que va esclatar la crisi l'economia espanyola estava creixent per sobre de la resta. A més tenia un sector públic molt limitat, i fent créixer aquest podia esmorteir part dels efectes negatius de la crisi.

Però en el balanç final, els aspectes negatius varen pesar molts més que els positius, el que va suposar que a Espanya es notés molt més els efectes de la crisi que a d'altres països occidentals.

La política econòmica del 1979 al 1982. Al març del 1979 es van celebrar les segones eleccions generals a Espanya, i les va tornar a guanyar l'UCD. És un govern amb majoria relativa. Era un partit polític amb una amalgama de famílies procedents del franquisme. Això havia funcionat durant el període constituent, però les diferències existents es van fer cada cop més evidents. D'aquesta forma era més difícil governar. Un exemple és la Reforma Fiscal. El govern necessita de l'oposició per treure-la endavant a causa de la dissenyació existent en el si del govern. El govern no tenia el suport parlamentari per fer les reformes que calia i la política econòmica es va ressentir d'això. Tot i aquests inconvenients l'UCD va ser capaç de desenvolupar alguns plans com el Pla Energètic del 1979, l'intent de reconversió industrial que es va fer d'una forma tímida el 1981 en els sectors més necessitats o l'aprovació de l'Estatut dels Treballadors.

Finalment, el febrer del 1981 Adolfo Suárez va presentar la dimissió. Calvo Sotelo va ser elegit successor, però el dia de la seva investidura, el 23 de febrer de 1981 Tejero va fer un intent fallit de cop d'estat. El govern Sotelo va ser encara més dèbil que l'anterior, el que va fer que l'economia continués deteriorant-se. Per tal de frenar això es va firmar un pacte social que va rebre el nom d'*Acuerdo Nacional de Empleo*. En realitat aquest acord que el govern signa amb els actors socials, més la ¿LOAVE? (Pla pel desenvolupament autonòmic) tenien la pretensió de tranquil·litzar la situació social.

La sensació de desgavell en la constitució de l'Estat de les Autonomies i la degradació de l'economia és un caldo de cultiu que fa resorgir les forces involucionàries poderoses del passat. L'ANE va limitar el creixement salarial durant l'any 1982 per sota de l'increment de la inflació. Els sindicats ho van acceptar a canvi d'un compromís per part del govern de millorar l'atur, les pensions i una reducció fiscal per les empreses. Es fa per tal de mantenir el nombre de llocs de treball l'any 1982, però no va funcionar de tal forma que l'atur va

continuar creixent.

La política econòmica tracta de desregularitzar l'economia. Es posen en marxa mesures de desflexibilització de les economies. És la moda de la política econòmica neoliberal, amb els abanderats de Reagan i Thatcher. Aquestes polítiques d'oferta s'inicien tímidament a Espanya, però no es noten per la crisi i el caire socialista del govern.

Eta **1983–1986.** El 1982 va haver-hi un canvi d'orientació en la política econòmica motivada per l'arribada al poder del PSOE.

Ara veurem el plantejament electoral socialista. La política econòmica es va centrar sobretot per lluitar contra l'atur, que ja era un problema central per a Espanya. Però, el govern no podia utilitzar elements que provoquessin al sector involucionista.

Per tal de poder crear llocs de treball calia primer acabar amb els dos problemes crònics de l'economia. La política econòmica es va encomenar a Miguel Boyer, de caire dretà. El PSOE estava limitat.

La demanda agregada creix el 2,2% l'any 84, l'1,5% el 1985 i el 2,6% el 1986. Es tornen a crear llocs de treball, pocs, però és la primera vegada des de feia anys. El 1985 va ser l'últim any de la crisi o el primer de la recuperació de l'economia.

L'evolució dels preus és positiva. Des del 14% del 1982 baixa fins el 8,8% del 1985. La política antiinflacionista va fer millorar la situació.

En el sector exterior la millora és més evident. El 1982 es devalua la pesseta. La balança per compte corrent té superàvit entre el 1982 i el 1985.

L'atur continua creixent. El 1982 hi ha un increment del 16%. El 1985 és del 22%.

Pel que fa al dèficit públic haurem de reconèixer que és el punt dèbil de la política socialista. El 1985 supera el 6%. L'atur i el dèficit públic són grans problemes de la política econòmica. Altres variables van millorant però.

Això ens defineix el quadre macroeconòmic de l'època.

16/10/2003

A continuació parlarem de la política econòmica desenvolupada pel govern durant el període 1983–1986. Hem de recordar que el 1985 és un any que es situa com a frontera entre el final de la crisi i el principi de la reactivació econòmica. Aquesta política es defineix per contenir dos nivells: polítiques conjunturals (de sanejament) i polítiques estructurals (de reformes).

La política de sanejament enllaça amb les polítiques conjunturals ja iniciades als Pactes de la Moncloa. Hi destaca la política antiinflacionista, que es centrarà en una estricta política monetària, la qual es va concentrar en fixar tipus d'interès alts i limitar el creixement de la liquiditat de l'economia. L'objectiu era frenar el creixement de la demanda agregada que comportaria frenar l'inflació.

Durant el 1983 i el 1984 el govern va firmar un pacte social per dur a terme una política de rendes que frenés l'inflació. El PSOE tenia l'intenció de negociar i acordar la política econòmica amb els agents socials. No es va aconseguir en aquests dos anys aquest acord, ja que les negociacions entre Miguel Boyer (Ministre d'economia) i els sindicats no van fructificar. No va ser fins el 1984 quan es va firmar aquest pacte social que va entrar en vigor els anys 1985 i 1986. Aquest va ser conegut com l'*Acuerdo Económico i Social* (AES). És

un acord on els agents socials accepten que l'increment salarial estigui en consonància amb el de la inflació. Els assalariats sobre el paper debien mantenir el seu poder adquisitiu, però en la realitat van acabar perdent-hi una mica. Des del 1980 fins el 1986 els assalariats van anar perdent progressivament poder adquisitiu a causa de la política econòmica pressa per frenar l'augment de la demanda agregada. Val a dir que aquesta baixada dels salaris va servir a les empreses per a recuperar excedents.

La inflació el 1985 va ser del 8,8%. El dèficit exterior va anar millorant com a conseqüència de la devaluació de la pesseta del 1982. Els anys 1983, 1984 i 1985 el sector exterior va anar acumulant bons resultats.

D'altra banda, el govern va ser incapaç de frenar l'increment del dèficit públic, tot i que es va dur a terme unes reformes que a mig termini van ser positives.

Política de reformes. La reconversió industrial. La crisi econòmica havia provocat una situació que havia comportat un descens en la demanda. A més, l'aparició de nous països va limitar i reduir el mercat. En una dotzena de sectors es donava que les empreses tenien massa recursos (mà d'obra) el que feia que produïssin més del que el mercat podia absorbir. S'havien de reduir les plantilles alhora que es feia una reconversió industrial, per a tal de reduir la capacitat de producció de les empreses, al mateix temps que havien de reorientar la seva producció cap a productes que tinguessin demanda en el mercat. Era una situació que ja venia del passat, ja que el govern Sotelo ja va fer una petita reconversió que no va funcionar.

El *Llibre blanc de la reconversió* el·laborat per Solchaga el 1983 va ser un pla que el van dotar d'instruments legals per a crear unes condicions especials per facilitar la reconversió: va donar moratòries al pagament de la Seguretat Social, va fer reduccions fiscals,... Els seus efectes es van notar sobretot en la capacitat productiva. No obstant va provocar traumes, que es van manifestar amb vagues. Són bones condicions, però varen ser molts els afectats.

Normalment es posa en dubte si el segon objectiu es va lograr. Es diu que es van malversar molts recursos. Les empreses que es van aprofitar més de les ajudes varen ser les empreses públiques. Això es deu a que les empreses privades havien tingut un millor comportament durant la crisi i l'havien passat millor. Però les empreses públiques van anar assumint pèrdues molt elevades per la falta de decisions del govern de l'UCD. En aquell moment era un objectiu sanejar les empreses públiques.

Una segona actuació es va dur a terme en el camp energètic. El 1980 es va fer un pla energètic amb una vigència de deu anys per reduir la dependència del petroli. El PSOE va votar en contra d'aquest pla aleshores i decideix caniar-lo per estar en contra de l'ús massiu de l'energia nuclear. Aquest fet va ser conegut com el parón nuclear que encara avui dia dura. El Pla Energètic del 1983 propugna substituir part del petroli per carbó. Era una tàctica a curt termini, ja que el carbó té una capacitat limitada, és molt contaminant i és molt car.

Es vol frenar l'increment del dèficit públic. En les empreses públiques es volia limitar el creixement dels deutes. Es volia sanejar els seus comptes. Per frenar el dèficit públic també era important la Seguretat Social. Es volia recuperar prestacions socials per millorar l'Estat del Benestar. Les pensions públiques són també troncal en aquest punt. El nombre de pensionistes i de les quanties es van disposar durant l'època democràtica. Si es volia realitzar això les cotitzacions socials eren insuficients per a finançar-lo. Calia acudir als pressupostos generals de l'Estat per a cobrir les necessitats. El 1982 ja es destinava un 30% dels pressupostos a les pensions, i continuava creixent aquest percentatge.

El dèficit en el sector públic va continuar creixent. S'havien d'equilibrar els comptes de la Seguretat Social en un context de crisi econòmica. D'altra banda les cotitzacions es van reduir degut al tancament de moltes empreses. La reforma que va fer el govern va fer augmentar el nombre d'anys de cotització per tenir accés a una pensió pública, i va canviar la forma de càlcul de la pensió. Abans només es tenia en compte els dos últims anys de cotització, que duia a la picaresca i s'inflaven les pensions de les persones.

Mercat de treball. Dins el mercat de treball es pretenia millorar la flexibilitat laboral. L'estructura laboral espanyola era hereva del franquisme, quasi igual, tot i que legalment era democràtica (reforma del 1980). La forma d'articular els contractes i les relacions laborals eren característiques d'un mercat rígid, al igual que al franquisme. Esdevé una dificultat a l'hora de competir per les empreses espanyoles amb les estrangeres. Aquest mercat els hi fa molt cares a les empreses les reduccions laborals i a l'hora de contractar s'ho han de pensar dues vegades ja que són contractes indefinits i cars de rescindir. A mitjans dels 80 es corregeix, però de tal forma que es passa a l'extrem contrari. Quan es signa l'AES s'implanta el contracte temporal com normal i no causal. Es passa d'una situació caracteritzada per contractes indefinits a una on abunden els contractes temporals. A finals del 80 una tercera part dels contractes són temporals, però altres coses no es toquen, i aquesta dona lloc a desequilibris i abusos en el mercat laboral.

El 1985 també es va signar el contracte d'adhesió a la Comunitat Europea. A partir del 1986 Espanya forma part de l'Europa dels 12, on entra de la mà amb Portugal. És molt rellevant tan l'adhesió i el procés.

Lliçó 3

L'expansió econòmica 1986–1990 i la incorporació a la Comunitat Europea

Evolució econòmica. –Factors de la reactivació econòmica. –Caracterització del model de creixement. –L'estructura productiva. –L'ingrés a la Comunitat Europea. –La política econòmica en el marc del Sistema Monetari Europeu.

Després de la II Guerra Mundial Europa va enfocar la seva política interior cap a la cohesió. Per temor a que la competència entre els països europeus desemboqués en guerra, com ja havia succeït dues vegades ja, va començar un procés de col·laboració. D'aquesta forma, i amb interessos exclusivament econòmics, el 1950 es va formar la CECA (Comunitat Europea del Carbó i l'Acer), signada per sis països (Benelux, França, R.F.A. i Itàlia). El 1957 ja es varen formar la Comunitat Econòmica Europea (CEE) i la Comunitat Europea de l'Energia Atòmica (CEEa). Es va establir que primer s'havia d'arribar a una unió material per lograr una unió política posterior. Una alternativa a aquesta Europa dels Sis va ser encapçalada pel Regne Unit, la qual es va denominar EFTA i no era res més que una zona de lliure comerç, mentre que la CEE era un ambiciós projecte a llarg termini.

Espanya estava aïllada per decisió pròpia fins que es va acabar l'autarquia i es va pendre el Pla d'Estabilització del 1959. Espanya va optar per l'opció de l'Europa dels Sis. La voluntat d'acostament de l'Estat espanyol va ser limitada ja que Brusel·les no volia ni contemplar una possible adhesió d'Espanya pel caire franquista del govern. Es requerien una democràcia i unes llibertats. El 1962 va començar el període de negociacions. El 1964 va esdevenir un petit acord comercial, que es basava en una reducció mútua d'aranzels. El 1970 hi ha un acord preferencial que liberalitza exteriorment a Espanya. És a dir, es tornen a reduir els aranzels. El 1973 l'Unió Europea s'amplia a nou estats membres, incloent-hi el Regne Unit, el que va significar el triomf del projecte europeista de Jean Monet sobre el sistema EFTA. Amb l'arribada de la democràcia a Espanya es van accelerar els tràmits per l'integració a la Comunitat Europea. Aquest procés d'integració trigarà molt en materialitzar-se, a causa de que és un període d'una profunda crisi econòmica arreu del món. Normalment el procés d'ampliació s'accelera en períodes d'expansió econòmica i es refreda en períodes de recessió.

El 1980 Grècia ingressa a la Comunitat Europea.

L'adhesió d'Espanya era complicada per la gran quantitat d'explotacions agrícoles que a l'hora de l'adhesió comportarien un increment notable de les despeses en la Política Agrària Comú. Les regions subdesenvolupades d'Espanya s'emportarien també molts diners dels Fons de Cohesió, ... La negociació del tractat va ser molt dura. Els productes agraris i de pesca espanyols creaven molts maldecaps a Europa.

La característica principal va ser que el període transitori va ser molt llarg. L'eliminació progressiva dels aranzels, cupos, etc. normalment durava cinc anys, però a Espanya se li van donar set, a l'igual que per l'indústria. L'accés al mercat europeu es va allargar durant deu anys.

Per què varen ser set anys concretament? Perquè en el mateix moment que Espanya estava tractant la seva adhesió, en el sí d'Europa s'estava discutint quina deuria ser la seva orientació en el futur: quedar-se com estaven o continuar ampliant-se. Al final es va signar l'Acta Única Europea el 1987, que va redefinir el Tractat de Roma.

L'objectiu era aconseguir l'1 de gener del 1993 un mercat únic europeu. La Comunitat Europea ja es donava el nom d'Unió Europea des del Tractat de Maastricht. L'UE va definir com a nou projecte el mercat únic europeu on les mercaderies, les persones, els serveis i el capital podien circular lliurement per l'UE. Quan finalitza el període de set anys d'integració per a Espanya, coincideix amb la instauració del mercat únic. Es va fer coincidir això estratègicament.

21/10/2003

D'aquí en endavant analitzarem l'expansió econòmica de l'economia espanyola en el quinquenni 1986–1990.

A partir del 1986 el creixement de l'economia s'accelera. El PIB creix un 3,2% el 1986, un 5,6% el 1987, un 5,2% el 1988, un 4,7% el 1989 i un 3,7% el 1990. És un període de cinc anys de creixement continu i fort, però les taxes de creixement no arriben a ser com les de les dècades dels 60 i 70 perquè aquestes eren típiques d'economies atassades en fase de desenvolupament i transició.

Les taxes de 1986–1990 es donen en una expansió econòmica internacional. L'economia espanyola va trigar més (més d'un any) que la resta d'economies occidentals a començar a créixer, ja que, per exemple, l'economia d'EUA ho havia fet a començaments del 1984, i a Espanya fins ben entrat el 1985 no es van donar símptomes de resultats positius.

Recordem la fórmula de la demanda agregada:

$$DA = C + DP + FCB + (X - M)$$

Demanda agregada = consum + despesa pública + inversions + (exportacions – importacions)

Quin va ser el paper que van tenir les diferents variables en el creixement econòmic? Hem de dir que totes, excepte el sector exterior, van jugar un paper positiu en l'expansió econòmica.

Consum: Es va donar un fet molt positiu ja que va augmentar el nombre de població ocupada i el poder adquisitiu dels treballadors. És a dir, hi havia més gent que treballava amb millors sous, el que va fer que s'incrementés el consum privat.

Despesa pública: El govern socialista va ampliar l'Estat del Benestar a Espanya, el que li va obligar a fer una sèrie d'inversions que van fer créixer l'inversió pública.

Formació Bruta de Capital: Van ser sobretot les inversions privades les que van ajudar als bons resultats del creixement econòmic.

Sector exterior: És l'única variable negativa. Les exportacions espanyoles de béns i serveis no tenen els resultats positius d'etapes passades. Les importacions van augmentar perquè resultaven més barates d'adquirir. Fan disminuir el creixement econòmic.

A més hem d'observar altres causes. Entre elles, la més important va ser la recuperació de l'economia mundial que va superar els efectes de la segona crisi del petroli, i que va comportar una deprecació del dòlar i una rebaixa en els preus del petroli.

A més, a Espanya gràcies a que es van crear les condicions necessàries es van començar a notar els efectes positius del procés de sanejament industrial.

D'altra banda, a mitjans dels 80 la política econòmica va deixar de ser restrictiva i el govern la va fer més expansiva en busca d'incentivar el creixement econòmic.

No hem d'oblidar l'important paper que va jugar el capital estranger. Des dels 60 ja servia de finançament, i a mitjans dels 80 va fer un salt molt important. Fins al 1990 el capital estranger augmenta ràpidament i fa que creixi l'inversió privada.

Altres variables econòmiques:

Ocupació: Entre el 1986 i el 1991 l'economia espanyola va crear aproximadament uns dos milions de llocs de treball. Per tant, això contrastava amb el comportament anterior de l'economia, on la destrucció de llocs de treball era contínua. La millora laboral ve associada amb a un creixement econòmic fort. Tot i així, la situació en el mercat de treball no canvia substancialment, ja que la gran creació de llocs de treball fa reduir menys de l'esperat la taxa d'atur. S'havien arribat a límits de tres milions d'aturats, i en aquest període tan sols es rebaixa en mig milió els desocupats. Així, quan es freni el creixement econòmic el 1991–1992 la taxa d'atur serà del 16,5%, ja que en aquests anys va augmentar molt el nombre de població activa. A més, molts dels nous llocs de treball eren parcials o eventuais. La reforma laboral que va facilitar la flexibilitat en el mercat de treball va fer que augmentés la temporalitat i l'inestabilitat. Això va portar als sindicats i a la patronal a declarar una vaga general, la primera de la democràcia, el 14 de desembre del 1988.

Inflació: La inflació va tenir un comportament positiu fins el 1988. Les dades van ser: 1985 = 8,8%, 1988 = 4,8%. La inflació va anar baixant d'una forma continuada. Aquest fet té més mèrit perquè es va donar en anys d'un fort creixement econòmic, on tendeix a créixer la inflació. Però a partir del 1989 aquesta va tornar a créixer: 1989 = 6,8%, 1990 = 6,7%. La inflació tindrà un rebot important i tornarà a ser un problema troncal en la política econòmica.

Sector exterior: Els anys 1984 i 1985 la balança de pagaments espanyola va obtenir bons resultats. La balança per compte corrent va tenir superàvit. L'any 1986 es va mantenir equilibrada. A partir del 1987 es va deteriorar molt i ràpidament. Aquest any ja va tenir dèficit, que es va anar fent més gran fins al final del període. Això va comportar una pèrdua de la capacitat competitiva de les empreses espanyoles respecte les altres. Les importacions es van disparar, condicionades per la desaparició progressiva de les barreres aranzelàries que Espanya havia pactat amb la Comunitat Europea. Espanya no estava en condicions de poder competir amb Europa.

A partir del 1987 la pesseta va experimentar una revaluació. Amb aquesta apreciació de la moneda nacional es va canviar l'històrica tendència depreciativa. D'aquesta forma la pesseta s'aproxima al valor d'altres monedes europees tot i que continua estant molt per ençà de les principals. Aquesta revaluació formava part de la política econòmica estructurada per lluitar contra la inflació. El que és bo per la inflació perjudica clarament a curt termini la competència de les exportacions espanyoles perquè les fa més cara de comprar als altres països. Les exportacions són així més cares de comprar, i en canvi les importacions resulten més barates d'adquirir. Espanya tendirà a incrementar el seu volum de compres de béns i serveis (sobretot turisme) estrangers en aquesta etapa.

Com a conseqüència directa els comptes del sector exterior es desequilibren clarament. En dos anys, entre el 1987 i el 1989, el dèficit comercial espanyol es va multiplicar per dos.

Per què una política revaloradora de la moneda és una política antiinflacionista? Per les exportacions és una dificultat, però per a les importacions creixen ja que s'adquireixen a preus més baixos (sobretot el petroli i els béns de consum). Una apreciació actua com un fre a l'increment dels preus ja que les empreses nacionals han de competir amb productes estrangers que són més barats. La inflació l'hem d'interpretar com un excés de demanda. El govern va pensar que la demanda agregada creixia en excès, i que arribaria un moment en que no podria cobrir tota la demanda, i va optar per revalorar la pesseta.

Dèficit públic. El dèficit públic continua situant-se a nivells molt alts. El 1985–1986 era del 6% sobre el PIB. A partir del 1987 va tendir a baixar. Entre el 1987 i el 1989 es va situar al 3%. Al final del període, però, es va tornar a descontrolar.

Per què es comporta d'aquesta forma? El component cíclic del dèficit és la resposta. En etapes de crisi econòmica, els ingressos públics es veuen limitats. El dèficit públic s'incrementa perquè l'Estat recapta menys impostos a l'igual que la Seguretat Social veu com baixen les cotitzacions per el creixement de l'atur. En època d'expansió econòmica el comportament és totalment contrari. S'augmenta la recaptació d'impostos i s'incrementa el nombre de cotitzacions a la Seguretat Social ja que hi ha millors salaris i més llocs de treball.

Per què es va donar la pujada del dèficit els últims anys si era un període propici per l'economia? Es va donar aquest increment ja que es van pendre una sèrie de decisions per augmentar la despesa pública i reforçar l'Estat del Benestar, motivat tot això per les reclamacions dels sindicats en la vaga general del 88. Es va invertir en despeses socials i es van fer més inversions d'infraestructures com l'AVE per a l'EXPO de Sevilla i totes les infraestructures necessàries pels JJOO de Barcelona.

Política econòmica 1986–1991.

A mitjans dels 80 va canviar el signe de la política econòmica. Cal destacar el descens de la inflació per la bona situació del sector exterior motivat per l'entorn internacional. L'economia pot tornar a créixer el 1985 i es dissenya una política econòmica per incentivar aquest creixement. Es baixen els tipus d'interès per fer augmentar la liquiditat, el que afavorirà el consum i les inversions.

Aquesta situació es va mantenir fins el 1988, just quan es va veure que la inflació tornava a pujar. Aleshores es te la creència de que la política econòmica ha de ser més restrictiva, i la primera opció és fer pujar els tipus d'interès. En el 1988 i el 1989 el Banc d'Espanya dona recomenacions a les entitats de crèdit per a que aquestes no donin tants crèdits. La política econòmica volia frenar l'increment del consum i de les inversions per frenar el creixement del PIB, ja que aquest estava provocant un fort desequilibri en la inflació i el sector exterior).

Com es feia per a compensar els desequilibris en el sector exterior? Es buscava l'equilibri a través de l'entrada de capitals estrangers, motivats per l'adhesió d'Espanya a la CE. A més de l'inversió directa (compra o instal·lació d'empreses) es va donar una inversió fluctuant que variava en funció de l'evolució dels tipus de canvi en la divisa espanyola. Es compren obligacions espanyola pels alts tipus d'interès que tenen. La borsa espanyola estava creixent molt, i era un atractiu pels inversors estrangers. Avui dia aquesta mateixa situació es dona en els estats asiàtics on la seva economia creix ràpidament.

Existien bones oportunitats per invertir en deute espanyol i en la seva borsa. Hi havia confiança en l'estabilitat de la pesseta. Quian hi havia aquesta inversió no calia mirar de reduir els clars desequilibris del sector exterior, però quan aquesta inversió va rebaixar-se el desequilibri del sector exterior va passar a ser un gran problema.

D'altra banda també calia posar fre a la inflació. A finals del 80 la lluita contra la inflació era un tema central en la política econòmica. A través de la política monetària es podia regular, fent pujar els tipus d'interès i establint un tipus de canvi de divises alts. No es va poder comptar amb la política de rendes per a frenar o

moderar la inflació.

Després de la vaga general del 1988, el govern volia pactar una política de moderació entre 1989 i 1991 amb els sindicats. El govern volia una moderació dels salaris (per sota de la inflació) a canvi d'unes contraprestacions. Però els sindicats van dir que no alegant que ja van perdre molt poder adquisitiu entre el 1980 i el 1986, i ara que era un període on estaven recuperant part d'aquest poder adquisitiu (1986–1988) no volien negociar. Aleshores la política de rendes no es podia utilitzar com a moderadora de la inflació. L'increment dels salaris no ajuda a frenar la inflació. El govern es va haver de centrar en la política monetària per desenvolupar la seva política antiinflacionista.

El govern va acceptar uns pressupostos expansius després de la vaga per tal d'afavorir l'inversió pública que faria incrementar la demanda agregada. Era un fet contradictori, ja que aquest augment perjudicaria l'economia i anava en contra de la lògica de la seva política econòmica. És en aquest punt quan el govern va decidir que a partir del juny del 1989 la pesseta entrés a formar part del sistema monetari europeu.

L'entrada al sistema monetari europeu i les seves conseqüències. Des de l'any 1979 hi havia el sistema monetari europeu (SME). Cada estat fixava un tipus de canvi i es comprometia a mantenir els tipus de canvi. No eren permeses les devaluacions per fora d'una banda fixa de fluctuació ($\pm 2,25\%$). Espanya hi va entrar abans del plaç previst per iniciativa del govern. Ho va fer el 1989.

Fer entrar la pesseta al SME volia dir que el govern renunciava a variar el tipus de canvi i per tant, perdre una certa llibertat en la política monetària. Ho va fer davant la dificultat de negociar amb els agents socials. Al introduir la pesseta en el SME la política monetària espanyola renuncia al tradicional fet de fer devaluacions periòdiques per retornar a l'economia part de la competitivitat que havia perdut pel creixement de la inflació. La inflació espanyola tenia la tendència històrica de créixer per sobre de la inflació europea, de tal forma que perdia competitivitat que podia recuperar a través de devaluar la pesseta. A partir d'ara ja no podrà recórrer a aquesta estratègia. No es podrà devaluar ni revalorar més d'un 6%, la banda de fluctuació fixada per a Espanya. D'aquesta forma el govern obligava a canviar l'estratègia dels sindicats, ja que aquests ara no podran descuidar el tema de la inflació, la qual s'haurà d'igualar a la de la resta d'Europa. El govern busca una major sensatesa i responsabilitat en els sindicats a l'hora de negociar. És un risc entrar en el SME.

La política monetària i la política de canvi a partir d'ara ja no serviran per moderar la inflació.

Característiques concretes del moderament del creixement econòmic dels últims anys.

El creixement econòmic ha estat sostingut durant un període llarg (cinc anys). L'economia espanyola creix per sobre de l'economia europea. Durant la crisi anterior no va passar, però a partir del 1986 sí es va donar aquest fet.

Com a conseqüència del Tractat d'Adhesió signat per Espanya amb la CE l'obertura econòmica va guanyar pes. Les importacions i les exportacions en concret tenen una major relevància en l'economia. L'economia espanyola es va fer més sensible a la conjuntura econòmica internacional. Es notaran més els canvis en el cicle de l'economia mundial.

Es van crear molts llocs de treball a costa de la precarització del mercat de treball.

Existeix un desequilibri entre les importacions i les exportacions, el qual es minimitza per la gran entrada d'inversions de capital estranger.

El govern no pot comptar amb la política de rendes per tal de controlar la inflació, ja que els sindicats no accepten negociar.

Es dona un important creixement de l'inversió pública durant aquests anys.

L'inversió privada creix gràcies sobretot al capital estranger.

S'observa un cert canvi en les pautes territorials de l'Estat. Certes regions que en els 60 i 70 eren importants entren en declivi. Un exemple és la cordillera cantàbrica (Cantàbria, Astúries i Euskadi). D'altra banda creixen l'eix mediterrani (des de Múrcia fins la frontera francesa), i els grans nuclis com Barcelona o Madrid. L'eix de l'Ebre (Saragossa, La Rioja, etc) es consolida.

Tot i que la recuperació del creixement econòmic, el pes de l'indústria espanyola mai tornarà a recuperar els nivells d'importància que va assolir a meitat dels 70. En termes relatius, el pes dels serveis és cada cop més important.

23/10/2003

Lliçó 4

Moderació del creixement i recessió (1991–1994)

L'economia dels primers noranta i els condicionants externs. –La crisi del Sistema Monetari Europeu: les devaluacions de la pesseta. –Inflació dual i reformes estructurals. –El tractat de Maastrich i la formulació de les etapes de la unió econòmica i monetària i de la convergència.

Entre el 1991 i el 1994 es va produir una moderació del creixement econòmic. Són anys on es dona una clara disminució del creixement econòmic. Una clara mostra és que des de mitjats del 1992 fins al 1994 es viu una crisi, curta però de molta intensitat.

El comportament del PIB va ser el següent: 1991, 2,3%; 1992, 0,7%; 1993, –1,2% i; 1994, 2,1%.

Recordem que aquest període va començar amb una política econòmica dissenyada pel govern on es volia frenar el creixement del PIB per tal de controlar la inflació.

El 1992 es va produir una forta recessió econòmica a nivell mundial, el que va afectar molt a l'economia espanyola. El sector on més es va deixar notar la crisi va ser el mercat de treball, on entre el 1992 i el 1994 es van anar destruint llocs de treball massivament. En concret l'economia espanyola va perdre més de 800.000 llocs de treball. El mercat laboral ja venia marcat per un atur endèmic (al començament d'aquesta etapa era del 16,5%, uns 2.500.000 desocupats). La situació va ser tan alarmant que al 1994 la taxa d'atur es va situar en el 24%, uns 3.300.000 parats.

L'IPC, que havia crescut durant l'expansió econòmica fins el 1990, va començar a disminuir el 1991. El 1992, 1993 i 1994 va ser del 5,9, 4,6 i 4,7% respectivament.

El dèficit públic es trobava molt desequilibrat. Després d'haver baixat fins el 3% durant l'expansió econòmica, es va situar al 4,4% el 1991, 3,5% el 1992, 6,7% el 1993 i 6,3% el 1994. Aquests marcaven els nivells més alts de l'història, i es van donar al coincidir el dèficit públic estructural (l'històric) més el conjuntural (el causat per la crisi internacional).

El dèficit públic i la inflació preocupaven molt en la política econòmica, ja que el 1992 es va signar el Tractat de Maastrich on s'establien les condicions i els criteris de convergència per entrar en l'unió econòmica i monetària europea.

En el sector exterior, la balança per compte corrent va acumulant dèficits molt elevats a partir del 1988, a

causa de la pèrdua de competitivitat de les empreses espanyoles i l'enfortiment de la pesseta. Les grans pèrdues es mantindran fins el 1991–1992. L'any 1992 marca un punt d'inflexió ja que succeirà un fet que portarà un canvi de la situació: l'ingrés de la pesseta al sistema monetari europeu (SME). Aquest fet establirà un tipus de canvi alt, una pesseta forta i uns tipus d'interés alts. Però aquest sistema es trenca el setembre del 1992 degut a les fortes especulacions que es donen en el mercat de divises. Es comença a vendre pessetes, el que comportarà que el Banc d'Espanya es trobi amb dificultats per mantenir el tipus de canvi de la pesseta. Altres monedes en la mateixa situació, com la lira italiana o la lliura esterlina britànica van decidir sortir del SME. El govern espanyol no vol sortir del SME perquè li comporta estabilitat de preus, i decideix negociar amb Brusel·les una devaluació de la pesseta. El resultat van ser tres devaluacions: setembre i novembre de 1992 i l'estiu del 1993. Són tan acusats els problemes que porten que el 1993 el SME quasi deixi de funcionar, ja que la crisi impedeix als governs complir el signat al SME. El resultat va ser l'ampliació de la banda de fluctuació per a tots els estats membres fins el $\pm 15\%$, el que feia perdre l'estabilitat dels tipus de canvi.

Les tres devaluacions de la pesseta beneficiaran la balança de pagaments, i a partir del 1993 i 1994 la balança per compte corrent millora. També va ajudar la disminució dels impostos, factor que sempre es dona en època de crisis.

La pesseta espanyola es va devaluar un 30% respecte les altres monedes europees, el que va afavorir les exportacions i l'equilibri en la balança de pagaments.

Integració econòmica europea

El 1992 es va signar el Tractat de l'Unió Europea (TUE). Políticament, consisteix en el pas de la Comunitat Europea a l'Unió Europea. En el pla econòmic, és molt important perquè defineix un horitzó que és el de l'unió monetària per a finals del 90. Només serien admesos els països que complissin els criteris de convergència. El TUE definia unes etapes i compromisos a complir.

Aquestes etapes eren 3:

- *Primera etapa:* Començaments dels 90. Durant la mateixa, els Estats havien de fer les reformes legislatives necessàries per permetre la lliure circulació de capital entre els futurs estats membres. També havien d'integrar les seves monedes al SME. L'1/1/1993 entrava en vigor el mercat únic europeu (lliure circulació de persones, capital, mercaderies, serveis...)
- *Segona etapa:* 1/1/1994. Els bancs centrals de cada estat havien de gaudir de llibertat per fer la política comunitària. Era el camí previ a la creació del Banc Central Europeu (BCE). Els governs havien de cedir la política monetària als bancs centrals. Aquests havien de gaudir d'autonomia, acutant sense l'intervenció estatal. Cap estat podia acudir al sistema de finançament monetari del dèficit públic. Els estats quan hi havia dèficit públic per finançar les despeses demanaven anticips al banc central. No era un sistema ortodox per a l'inflació. El sistema era útil per acudir a l'emissió de deute públic. Es va crear un organisme a nivell europeu, anomenat Institut Monetari Europeu, per tal de que realitzés els treballs preparatoris per la creació del BCE.
- *Tercera etapa:* finals dels 90 (1997/1999). El primer pas era examinar quins estats reunien les condicions de convergència. El segon, fixar un tipus de canvi fix i irrevocable amb les altres monedes. Tercer, entrada en funcionament de la moneda única. Quart, entrada en funcionament del BCE al qual se li encomenava la política monetària per tal de que frenés la inflació i per garantir l'estabilitat de preus.

Condicions de convergència

Aquestes es van fixar a Maastrich. Es pretenia que una sèrie de variables econòmiques siguin semblants (convergència nominal) entre els estats membres. Les variables reals no hi entren (atur, PIB per càpita,...).

- Els països que vulguin entrar a l'unió monetària durant l'any anterior una taxa d'inflació que no superi en més d'1,5 punts la de les tres economies amb inflació més baixa.
- El nivell de dèficit públic s'establia en que no es podia tenir un dèficit públic que fos major d'un 3% del PIB.
- El deute públic en circulació no podia ser superior al 60% del PIB. A Espanya era del 45%, i era l'únic aspecte on no hi tenia problemes. Itàlia i Bèlgica superaven el 100%. Aquest és l'únic criteri on s'acceptaria l'ingrés d'un estat que el superés, però només si tenia la tendència a decreixer.
- Els tipus d'interés. Per a que hi hagués moneda única els tipus d'interés havien de convergir de tal manera que els de cada estat no superés en 2 punts la mitjana dels tipus d'interés (a llarg termini) de les tres economies amb menor nivell.
- L'estabilitat dels tipus de canvi. Els dos anys anteriors a l'ingrés les economies havien d'estar en els marges del SME.
- Cada govern havia de comunicar el seu pla de convergència. Però amb la crisi del 1992 aquest plans s'han de tornar a redactar.

En el cas espanyol el que més preocupava era l'inflació. El comportament dels preus en el sector serveis preocupava molt. L'economia espanyola tenia un comportament dual: mentre els preus dels productes industrials creixien en línia amb Europa, els dels serveis creixien molt per sobre. Això és una conseqüència de l'estructura dels serveis, ja que no tenien la capacitat de creixement que tenia la indústria. A més determinats sectors dels serveis no estaven en situació de competència. El govern, el 1992, va fer una reestructuració.

Existia el Tribunal Europeu de la Competència, que va obligar a competir a diverses empreses monopolístiques (Iberia, Telefónica,...). Eren monopolis públics, però era obligatori competir. Això no volia dir la privatització d'aquests, però des del govern Thatcher va haver la tendència de privatitzar empreses públiques.

El Pla de Convergència. Els objectius anaven lligats al cicle econòmic. Però hi havia de pendre mesures estructurals. El govern va renunciar a pujar els impostos per reduir els impostos. Es faria reduint patrides pressupuestàries: l'inversió pública i els sous dels funcionaris.

28/10/2003

Lliçó 5

L'etapa de creixement 1995–2001

L'expansió econòmica a partir de 1995: el nou model de creixement. –Convergència nominal i convergència real. –La desregulació dels últims anys. –La unió monetària i el seu condicionament de la política econòmica. –La política monetària del Banc Central Europeu.

Aquest període es caracteritza principalment per ser una etapa de **clar creixement econòmic**.

Observem l'**evolució del PIB**. 1995, 2'8%; 1996, 2'4%; 1997, 3'9%; 1998, 4'3%; 1999, 4%; 2000, 4'1%; i, 2001, 2'7%.

És una expansió econòmica llarga. Ve acompanyada d'una forta expansió econòmica internacional, on l'economia dels EEUU hi té un paper molt important. Es diu que es vivia una nova economia, que estava associada a les noves tecnologies com l'informàtica, les telecomunicacions,... l'anomenada era Internet. Per

què aquesta peculiaritat acaba marcant tota l'economia? Perquè aquestes permeten un creixement molt important de la productivitat. Això permet un creixement econòmic fort, amb una inflació baixa, un fet que es dona poques vegades. Per alguns la nova economia és això, l'economia del sector de les telecomunicacions i l'informàtica. Però per altres, pensaven que a part d'això, també s'havia de tenir en compte l'ús que fan el sector industrial i el sector serveis d'aquestes noves tecnologies, i que els hi permeten augmentar notablement la seva producció.

A partir de l'any 2000 es va produir una aturada en aquest procés. El fet que il·lustra aquesta desacceleració és la devaluació total a les borses de les accions d'aquestes noves companyies. L'exemple cassolà més clar ho podem trobar a Terra. Va estallar la bombolla especulativa, però va quedar la tecnologia que es va posar al servei del desenvolupament econòmic. Alguns economistes pensen que aquest fet s'ha exagerat, i que si potser va influir una mica, les noves tecnologies no van ser la base del creixement econòmic de l'època.

Altres variables macroeconòmiques

Variació del mercat de treball. Al llarg d'aquests set anys, l'economia espanyola va crear 3 milions de treballs, uns 400000 cada any. És un ritme superior de creixement i al llarg de més temps del que es va donar a la segona meitat dels anys 80. Això porta al nivell més alt de població ocupada a Espanya en tota l'història. El 1998 es va recuperar la població ocupada que hi havia a mitjans dels 70 (més de 13 milions de llocs de treball). Avui dia es situa cap als 15 milions.

Com a conseqüència, l'atur, que el 1994 era de 3'5 milions de persones (24% de la població activa), va anar baixant progressivament. El 2001 va ser de 2.220.000 persones (13%). L'economia espanyola té una taxa d'atur molt elevada que coincideix amb una entrada massiva de mà d'obra immigrant. Això comporta que aquests treballin on no ho volen fer els espanyols, el que afegit que els empresaris precaritzin les condicions laborals.

Comportament dels preus. L'economia espanyola, a partir del Tractat de Maastrich, havia de complir amb les condicions d'estabilitat dels preus. El 1994 l'inflació va ser del 4,7%, el 1995 del 4,7%, el 1996 del 3,6%, el 1997 del 1,9%, el 1998 del 1,8% i el 1999 del 2,2%. Les taxes d'inflació són semblants a les d'Alemanya, el país que marcava la referència europea. Des del 1999 les taxes d'inflació han anat tornant a créixer, influenciat sobretot per la pujada del preu del petroli. Així el 2000 va ser del 3,5% i el 2001 del 2'8%.

A Espanya es dona un procés d'inflació dual. Això vol dir que la inflació té comportaments diferents segons el sector. Al sector industrial és baixa i s'apropa a l'europea, però en el sector serveis està molt per sobre. Es necessitaven reformes estructurals per tal de reduir la inflació en el sector terciari.

El dèficit públic. Maastrich marcava que no devia sobrepassar el 3% del PIB. A Espanya era molt elevat, ja que, per exemple, el 1993 era del 6,3%. Era una de les condicions més difícils de complir per a Espanya en els plans de convergència. Però es va aconseguir; el 1995 va ser del 6,6%, el 1996 del 5%, el 1997 del 3,2%, el 1998 del 2,6%, el 1999 del 1,1%, el 2000 del 0,3% i el 2001 va ser 0. En la reducció del dèficit va incidir el cicle econòmic mundial.

Sector exterior. En aquest sector la situació també millora. Ja havia millorat durant la recessió econòmica per les devaluacions que van aconseguir corregir els desequilibris dels dèficits comercial i el dèficit per compte corrent. En una etapa de recessió aquest sector tendeix a millorar per la reducció d'impostos i el manteniment de les exportacions. El 1994 els dèficits ja eren baixos, el 1995 no hi havia i els anys següents es donaven superàvits. A partir del 1999 es va tornar als dèficits, i el 2001 ja superava el 3%.

Deute públic. El deute públic tenia un nivell molt baix (40–45%). El que va passar aquests anys va ser que el deute públic va incrementar. Si el dèficit públic creix, també ho fa el deute públic. A partir del 1994 va rebassar el 60%, i el 2000 es va tornar a situar sota aquesta cota fixada per la UE. Brussel·les, de totes formes,

va ser transigent en aquest aspecte.

Tipus d'interés. És una variable nominal. Sempre havia estat superior al nivell europeu. Eren 4, 5 o 6 vegades majors que els de l'economia alemanya (que marcava la referència de Maastrich). La política econòmica no era capaç de rebaixar els tipus d'interés. A partir del 1994 van baixar a Alemanya, i com a conseqüència també ho van fer a Espanya. Es dona una rebaixa forta. El 1993 eren del 13,3% (referència MIBOR a 3 mesos) i el 1999 eren del 2,9% (referència EURIBOR a tres mesos).

Política econòmica

La política econòmica va estar molt condicionada per l'entrada a l'Unió Europea, per tal de complir les condicions de Maastrich. La inflació i el dèficit públic eren els aspectes més preocupants.

Inflació. La política monetària havia d'acceptar la reducció dels tipus d'interés per tal de reactivar l'economia. Això no va ser bó per a la inflació. El Banc d'Espanya va rebaixar els tipus d'interés, i va fer un seguiment molt estricte del comportament dels preus en cada mercat, per tal d'el·laborar un informe per a informar al govern d'on es troben les tendències més inflacionistes. A partir d'aquí es donaven les tendències de desregularització, lliberalització i augment de la competència.

Els mercats on es donava major inflació eren sobretot sector serveis on tradicionalment no existia la competència o hi havia poca (Telefónica, Iberia, grans superfícies,...). Els diferents governs van fer cas al Tribunal de Competències, que vetllava per a que en els diversos mercats hi hagues lliure competència. Cada any aquest el·labora un informe i guia al govern a l'hora de regular determinats mercats. Això volia provocar una rebaixa dels preus i reforçar la lluita contra la inflació. Però també obedea una directiva europea que manava terminar amb els monopolis. Lliberalitzar no era l'objectiu propiament dit, sinó l'instrument a través de qual s'havia d'aconseguir l'objectiu de la lliure competència. En determinats casos per aconseguir competència calia liberalitzar i fer una nova regulació del mercat.

Dèficit públic. Es va dur a terme una política d'ajust (política pressupostària) on es van descartar la pujada d'impostos. La reducció del dèficit públic en els impostos afectarà a l'inversió. Es veu seriosament afectada. No és tant la despesa social l'afectada, sinó la despesa d'inversió i la despesa corrent (entre els quals està els sous dels funcionaris). També afavorirà la reactivació econòmica, alhora que contribueix la rebaixa dels tipus d'interés, el que reduirà la càrrega sobre el dèficit públic.

Generalment, l'inversió pública és pels governants una política amb poc cost electoral. Per exemple, les pensions afecten molt més. Les condicions salarials dels funcionaris també ho fan, però en menor mesura.

30/10/2003

L'entrada de l'economia espanyola dins l'economia europea suposarà un canvi d'escenari.

Amb l'entrada a la zona Euro, Espanya cedeix la seva política monetària al Banc Central Europeu, per a tal que aquest pugui fixar els tipus d'interés oficial i realitzar el projecte de crear una moneda única.

A partir del 1999 tots els Estats integrats dins la zona euro perden la capacitat de devaluar la seva moneda. Això no vol dir que la nova moneda sigui de canvi fix. La modificació del valor de l'Euro serà fruit del mercat de divises.

Els canvis del preu de la moneda afectaran a Espanya envers la resta del món, excepte els països enmarcats a la zona euro.

La competitivitat dins els països de la zona euro únicament serà fruit del diferencial del creixement de preus.

Un increment del valor de l'Euro suposaria un descens del creixement econòmic (causat per la reducció d'exportacions) i per tant una pèrdua de llocs de treball.

El comportament de la inflació a Espanya va ser el següent: 1997: 1,7%, 1998: 1,8%, 1999: 2,2%, 2000: 3,5%, 2001: 2,8% i, 2002: 3,6%. El 2001 i 2002 es van donar inflacions molt superiors a les de la zona euro, el que a llarg termini suposarà una pèrdua de competitivitat.

Com es podia solucionar aquesta disfunció en la inflació? Diversos estudis diuen que Espanya continuarà amb una elevada inflació, ja que això és un resultat lògic de la seva integració econòmica. El mercat lliure i el mercat únic condueixen a una certa (igualament) convergència de preus.

Escenari exterior a la zona Euro (€ vs \$)

Quan l'Euro va aparèixer el 1999 ho va fer amb una paritat 1 a 1 amb el dòlar, però pocs mesos després es devalua el que comporta un gran augment de les exportacions.

El 2003 l'Euro s'ha revaluat i cotitza a 1'2 dòlars (1\$=1,2€, per cada cinc euros es tenen sis dòlars). Això és dolent per la balança de pagaments, ja que s'importa més del que s'exporta, però és bo per a la inflació ja que es modera el creixement dels preus.

Política monetària europea

Responsabilitat del Banc Central Europeu.

El BCE tenia l'objectiu el 1999 d'aconseguir moderar la inflació de tal forma que només creixés un 2% a nivell de la zona euro. Però, què està passant? S'estan produint uns xocs asimètrics en les diferents economies europees depenent del cicle econòmic on es trobi cada economia.

Lliçó 6

L'economia espanyola actual (I).

La maduresa del cicle econòmic: disminució del creixement i de la creació d'ocupació. –L'estructura productiva: els impactes de la globalització i de l'ampliació de la Unió Europea. –La competitivitat de l'economia espanyola després de la unió monetària. –Anàlisi de la conjuntura i les perspectives de futur. –Les macromagnituds principals.

Des de l'any 2000 el creixement econòmic s'està reduint i fins i tot en alguna economia s'està produint recessió.

Per exemple a Espanya el 1998 hi havia un creixement del 4,8%, i el 2002 va ser del 2,3% (va ser baix, però superior al de la mitjana europea).

Des dels 80 Espanya es beneficia de les transferències procedents dels fons de cohesió de la Unió Europea (fons com el FEDER o el FEOGA). Això ha permès que Espanya sempre hagi tingut un balanç net des de la seva entrada a l'UE.

Aquests fons van invertits en infraestructures productives que permeten millorar la competitivitat.

Espanya i Irlanda són les dues economies més dinàmiques de la UE, l'economia de la qual només va créixer un 0,5% el 2003.

Mercat de treball: Tot i que les taxes de creixement són molt baixes l'economia espanyola continua creant treball. El 2002 va crear 350.000 llocs, on es va arribar als 15 milions de persones actives.

Atur: L'atur va continuar baixant, però es continuava situant al voltant dels 2 milions d'aturats, és a dir, un 11%.

Inflació: Els preus assenyalen un nou increment de la inflació.

Sector exterior: Es manté el desequilibri que es va iniciar amb una pujada dels preus del petroli l'any 2000.

Dèficit públic: Des del 2000 ni hi ha dèficit públic i es parla que el 2003 hi haurà superàvit. Això es deu a la conjuntura econòmica internacional i amb el pacte d'estabilitat i creixement.

L'estructura productiva rep els impactes de la globalització i de l'ampliació de la UE. L'economia espanyola, com tota economia avançada, està basada en el serveis. Pel que fa a la indústria, aquest sector ha anat perdent pes relatiu dins l'economia.

Com a resultat de la globalització, es traslladen llocs de treball des de les economies avançades a les economies emergents (fet estructural). L'espanyola és una economia més de serveis. Una part important de llocs de treball en el sector industrial s'estan creant a l'Europa de l'est.

La competitivitat de l'economia espanyola després de l'entrada a la UE. Aquesta competitivitat depèn del nostre diferencial d'inflació (competitivitat dins la UE).

Anàlisi de les conjuntures i les perspectives de futur. S'esperava que el 2003 fos un any de reactivació econòmica, i que el 2004 Espanya creixi més i s'aconsegueixin més llocs de treball.

Comparant el PIB per càpita d'Europa i Espanya observem que durant els 80 es situava al 70% respecte la mitja europea. El 2002 era del 85. S'han pujat 15 punts en pocs anys.

4/11/2003

Lliçó 7

L'economia espanyola actual (II).

La distribució de la renda. –Les tendències territorials i la política regional.

Hi ha dos enfocaments dels quals es poden veure la perspectiva de la distribució de la renda: la distribució personal de la renda i la distribució de la renda entre territoris.

A tota economia moderna hi ha una distribució de la renda prèvia a la distribució personal: la distribució funcional. La distribució funcional es dona entre els factors de producció: capital i treball. Aquesta distribució funcional condiciona la consegüent distribució personal.

Qüestions prèvies:

- Qüestió de les fonts estadístiques. No són unes dades gaire fiables ni adequades, ja que la gent tendeix a mentir sobre la seva renda. L'informació necessària per observar la distribució de la renda l'obtenim de l'enquesta de pressupostos familiars, que es realitza cada deu anys (la fa l'Institut Nacional d'Estadística), tot i que cada any es fa una a petita escala (encara menys fiable).
- Una altra qüestió centrar l'estudi sobre la renda de les famílies o dels individus. Seria més apropiat elaborar les dades sobre la renda de cada individu, però també molt més costós. S'obta, com indica el

nom de l'enquesta, a fer l'estudi sobre les famílies. A través d'unes escales d'equivalències es poden comparar la renda de famílies amb diferent nombre de membres.

- Qüestió de magnitud. Les dades informen sobre la renda monetària disponible, que es igual al total de tot tipus d'ingressos menys els impostos directes i les cotitzacions a la Seguretat Social. Segons l'actuació de cada govern, aquesta pot variar notablement en funció dels subsidis que aquest doni o la seva política d'impostos. Per tal de fer una política redistributiva i ha dos formes: a través de la rebaixa d'impostos o a través de l'increment dels subsidis.

Dades del cas espanyol

	Decil·les	1980–1981	1990–1991	1999*	
Més pobres		Primera	2,7	3,1	3
		Segona	4,6	5	4,6
		Tercera	5,7	6,1	5,8
		Quarta	6,8	7	6,9
		Cinquena	7,9	8,1	8
Més rics		Sisena	9	9,2	9,3
		Setena	10,4	10,5	10,7
		Vuitena	12,2	12,2	12,6
		Novena	15,2	14,9	15,6
		Decena	25,4	23,9	23,4

Font: Economía española de la transición (capítol 15)

* Les dues primeres columnes fan referència a enquestes decenals, mentres que la de 1999 és anual (menys fiable).

La distribució de la renda tendeix a millorar en etapes de recessió econòmica, i empitjora durant èpoques de bonança econòmica.

Explicació al comportament de les dades. En els anys 80 és quan es va aplicar la primera reforma important de l'IRPF (1978), l'acció de la qual va repercutir en el període de la dècada dels 80. Durant els anys 80 el sector públic creix molt fins el 1985. Aquestes despeses comportaran majors subvencions per les famílies i més inversions, que tindran el seu reflexe en la columna 1990–1991. Les retallades de despesa pública del anys noranta, es noten negativament en la darrera columna.

Podem dir que és tan o més important el resultat de la distribució funcional de la renda que la política redistributiva que realitzi el govern.

Per tal de mesurar la distribució de la renda s'utilitza l'índex de Gini, tenint 0 com a referent de màxima igualtat i 1 com de desigualtat. Aquest es representa a través de la corba de Lorenz.

Comparació amb altres països

La situació espanyola havia millorat. Però tot i la correcció realitzada, la distribució de la renda els anys 80 reia de les més desigualtaries dels països OCDE. De tal forma que els més igualitaris eren Suècia, Països Baixos i Alemanya, sent Grècia i Regne Unit els més desigualitaris.

El comportament observat a Espanya durant els anys noranta d'empitjorament de la distribució de la renda va succeir també a la resta de països.

La pobresa i la seva aparició. El cas espanyol.

Concepte de pobresa. És un concepte mesurat a través de la renda per càpita. Tot aquell que per la seva renda es situa per sota d'un llindar determinat és considerat pobre. Normalment es califica com pobre tot aquell que està per sota del 50% de la renda que està establerta com a mitjana. És a dir, si la renda mitjana del país és 10, i tu tens menys de 5, ets pobre.

És difícil establir una relació entre països ja que no es pot tenir en compte el poder de compra real que es dona.

Dins els onze principals estats europeus, i classificant-los de menor a major taxa de pobresa, Espanya estaria al lloc número 7 amb una taxa de pobresa del 19,5% de la població. Quedarien per sota Grècia, Portugal i Regne Unit (totes amb més del 20%).

Les etapes de creixement o de crisi de l'economia no incideixen gaire sobre la taxa de pobresa. La reactivació econòmica no millora la situació. Però les crisis les van empitjorant poc a poc.

Per evitar l'alt nivell de pobresa hi ha sectors que reivindiquen una renda mínima garantitzada.

Generalment es deia que la incidència de la pobresa era major en els segments d'edats més alts, en fase pre-jubilació o jubilació. Però des dels 70 aquest poden mantenir el seu poder adquisitiu ja que les pensions van evolucionant al mateix ritme que la inflació i s'aconsegueix mantenir el poder adquisitiu. L'incidència relativa mostra que hi ha una tendència a incrementar la pobresa en les capes joves de la societat. Una altra tendència ens diu que també sol augmentar la pobresa entre les famílies monoparentals amb fills al seu càrrec. La correlació tradicional que existia entre nivell d'estudis i pobresa va desaparèixer, ja que cada cop hi ha més gent pobre amb estudis mitjos o superiors.

Les dades europees indiquen que a Espanya la situació de pobresa és més temporal. S'entra o es surt de la pobresa en determinades fases. A la resta del continent la situació sol ser més crònica.

6/11/2003

Les tendències territorials i la política regional

Són tendències que només es poden observar a través d'un llarg període de temps. Aquestes tendències poden ser de convergència o de divergència.

Podem dir que entre els economistes aquesta qüestió ha tingut diversos enfocaments i teoritzacions. Uns pensen que a llarg termini, els desequilibris regionals tendeixen a disminuir; altres, pensen que si no hi ha una acció correctora per part de l'Administració, els desequilibris incrementaran de forma continuada.

El cas espanyol

Quina tendència es dona al cas espanyol? Convergència o divergència?

Des de l'inici de la industrialització fins als nostres dies, l'activitat econòmica s'ha anat focalitzant en diverses zones concretes. Prenem com a unitat de mesura les CCAA, el que no ens permet observar els desequilibris interns que es produeixen en aquestes. Des dels 50 fins avui, l'activitat econòmica s'ha anat focalitzant en diversos pols. El PIB ha crescut, més que a la resta, en aquestes regions industrialitzades. Aquestes eren les tradicionals regions capdavanteres.

Així, a Madrid, País Valencià, Balears i Navarra, el ritme de creixement es situa per sobre de la mitjana

espanyola dels últims 50 anys. Catalunya es situa una mica per sota de la mitja. Euskadi, Astúries i Cantàbria són les que han tingut un menor increment del PIB. També observem com Galícia, Extremadura, Castella La Manxa, Castella Lleó i Andalucia que ja eren regions endarrerides continuen creixent per sota de la mitjana espanyola.

El PIB s'ha focalitzat en aquelles CCAA que ja eren desenvolupades. Responent a la pregunta inicial, el desequilibri territorial, mesurat a través del PIB, tendeix a accentuar-se, a divergir a mesura que passa el temps.

D'altra banda, també es pot mesurar aquest fenomen a través del PIB per càpita. Aleshores es produeix una tendència contrària, ja que mostra una convergència. El desequilibri territorial s'ha reduït amb el temps. Hem de tenir en compte que el PIB per càpita es un quocient on intervé, a part del PIB, la població. Dins la variant població entren els corrents migratoris que són els qui donen l'explicació d'aquest canvi en el resultat de l'observació de la tendència. Varen ser les poblacions amb major desenvolupament econòmic les que van rebre un gran fluxe de migració, despoblant-se aquelles amb menor ritme de creixement.

En el següent quadre es mostra el nivell de PIB per càpita el 1955 i el 2002 de diverses CCAA, prenent com a referent 100 la mitja de l'Estat espanyol.

	Espanya	Euskadi	Catalunya	Madrid	...	Extremadura
1955	100	190	159	149	...	56
2002	100	119	121	129	...	70

En general, el comportament que observem és:

- En termes de PIB absolut, la producció s'ha anat focalitzant en les zones més desenvolupades, que tenen un major increment que les menys desenvolupades. *Hi ha divergència en el PIB.*
- Tendència a la disminució dels desequilibris territorials en PIB per càpita, per conseqüència dels fets migratoris. *Hi ha convergència en el PIB per càpita.*

Hi ha una política per intentar corregir el desequilibri territorial?

Normalment, a tots els països (i a la UE) existeix alguna política en busca d'un reequilibri territorial.

La política regional espanyola. Dins aquest període dels darrers 50 anys, el franquisme va fer actuacions concretes en zones determinades que van fracassar.

La política regional més concreta es va fer amb el 2º Plan de Desarrollo a finals dels 60. El govern va dispersar la seva producció pel territori. Això anava en contra dels consells del Banc Mundial, el qual pronosticava un llarg període de creixement econòmic, el que provocaria uns desequilibris territorials que no havien de tractar de controlar.

El que es va fer va ser crear pols de producció, identificar ciutats amb empreses. Aquests atraïen mà d'obra dels pobles de la seva regió.

Al 3r Plan de Desarrollo va continuar la tècnica dels pols. A Galícia, però, es va fer una mena d'experiment i es va fer un àrea d'expansió territorial, que era com un pol, però dispersava més els centres de producció per la regió.

Entre els 70 i 80 es van donar moments de crisi, i la política regional espanyola es va sortir de les tècniques clàssiques i va crear les zones d'urgent reindustrialització (Euskadi, Astúries,...) que no varen tenir gaires efectes.

En els 80, la política regional espanyola l'hem d'incidir dins la política regional europea, ja que el 1986 Espanya va ingressar a la CE. La CE facilita la política regional que vulgui realitzar cada govern. És una política que complimenta la que fan els Estats. Però hi ha excepcions que val la pena esmentar: en la qüestió del desequilibri rural la UE va fer una iniciativa anomenada LEADER (gestionada per la UE, i cofinancia determinats projectes a zones rurals); una altre iniciativa és l'INTERREG que volia facilitar les cooperacions entre comarques veïnes separades per una frontera estatal; i, la darrera iniciativa es va anomenar URBAN, per revitalitzar zones urbanes en declivi.

La política regional europea defineix les regions sobre les quals actuar basant-se en tres punts:

- Regions amb una riquesa per sota del 75% de la mitja europea. La UE inverteix recursos dels seus fons estructurals. Serveixen per cofinanciar projectes iniciats pels Estats en aquestes regions.
- Són regions objecte d'aquest objectiu aquelles que necessiten un reajust estructural, reconvertint qualsevol sector. Qualsevol regió es pot beneficiar.
- Regions beneficiaries d'accions per promoure el desenvolupament dels recursos humans.

Fons estructurals.

El fons estructurals que té per objecte afrontar el problema de les regions menys desenvolupades és el FEDER (Fons Europeu de Desenvolupament Regional). Va ser concebut com un instrument de correcció d'aquests desequilibris.

El Fons Social Europeu subvenciona programes de formació o requalificació de recursos humans.

El FEOGA (Fons Europeu d'Orientació i Garantia Agrària) realitza la protecció a les explotacions agràries. El FEOGA-G (garantia) disposa de més fons i ajuda a garantir un determinat nivell d'ingressos als pagesos. El FEOGA-O (orientació) financia les inversions.

Des del 1999 hi ha un nou fons estructural del qual només es beneficien els quatre països menys desenvolupats (Espanya, Irlanda, Portugal i Grècia). Pretèn reequilibrar els efectes del mercat unic europeu (1993). Els països capdavaners paguen als pobres. El fons de cohesió reequilibra les diferències existents entre els estats. El 2007 finalitzen aquests, i o desapareixen o es tornen a negociar. Ha cofinanciat projectes de transport i medi ambient.

Instruments de la política regional espanyola

Des dels anys 1980 la política espanyola funciona a través de la llei d'incentius nacionals i fons de compensació interterritorial. El primer premia la instal·lació de noves empreses. La segona envia transferències de les CCAA més desenvolupades a les menys, per a que aquestes financiïn polítiques públiques.

Hi ha una actuació de l'Estat, el control sobre els pressupostos, que realitza de forma implícita una redistribució de la renda a través dels impostos progressius (IRPF). Els més desenvolupats paguen més impostos que van a parar als més pobres. Es una pràctica comú arreu d'Europa.

Com es gasta la despesa pública a l'Estat? Les dades assenyalen que l'Estat fa una funció redistributiva al gastar menys en les zones desenvolupades. Hauria de gastar en equivalència al nivell de la població. Catalunya té un 15% de la població espanyola. La despesa pública a Catalunya hauria de ser també del 15% per a que fos equilibrada, però només rep un 11%. Es crea un dèficit fiscal. Aquests efectes són normals a arreu d'Europa, però el que aquí destaca és l'alt dèficit fiscal. A Catalunya pot arribar al 8% del PIB català, el que resulta excessiu.

Hi ha una balança fiscal per a mesurar els greuges d'aquestes polítiques redistributives. Aquestes tendeixen a confirmar el dèficit fiscal de Catalunya.

11/11/2003

Per acabar la primera part del temari només ens resta situar els desequilibris territorials espanyols al context de la UE. Països com França, Itàlia o Alemanya tenen uns desequilibris d'un ordre semblant, i això es dona també en la resta dels Estats membres. Els dos estats que tenen uns desequilibris més marcats són Itàlia (nord-sud) i Alemanya (oest-est). D'aquesta forma trobem que la situació espanyola no és una situació excepcional.

Si mirem el PIB/càpita de les CCAA d'Espanya, i les comparem amb la mitja de la UE trobem que només cinc de les 17 CCAA es troben igual o per sobre de la mitja. Aquestes són Navarra, Euskadi, Madrid, Balears i Catalunya. La mitja espanyola està 15 punts per sota de la mitja comunitària.

Segona Part

El sector públic

Podem definir el sector públic com el conjunt d'Administracions Públiques, és a dir, l'Administració central, l'Administració de les CCAA i l'Administració local. Aquestes es defineixen pel seu àmbit territorial. Però trobem altres Administracions en funció del servei que presten, com, per exemple, la Seguretat Social. A part, hi ha l'empresa pública, que forma part del sector públic.

Lliçó 8

Característiques generals del sector públic

El paper del sector públic. –Aproximació a les dimensions del sector: etapa de la seva evolució. –Estructura per agents i descentralització.

Per tal de poder veure l'evolució i analitzar el pes del sector públic, hem de pendre un indicador com a referent. El percentatge de la despesa pública sobre el PIB serà aquest indicador.

Entre el 1975 i el 2002 la despesa pública ha evolucionat de la següent forma. El 1975 només representava el 25% del PIB, situant-se lluny del nivell dels països occidentals europeus (aprox. 50%). D'aquí fins al començament dels 90 va anar pujant progressivament i aproximant-se al nivell europeu. Al començament ho va fer d'una forma forta, però aquest creixement es va anar suavitzant de mica en mica, fins que el 1992 va arribar al seu màxim històric. A partir d'aquest any ha anat decreixent a causa de la fallida de l'Estat del benestar i l'auge del neolliberalisme i pels efectes del Tractat de Maastrich. També s'ha d'observar el cicle econòmic, ja que quan hi ha recessió es redueix el tamany del PIB, és a dir, quan hi ha crisi la despesa pública s'incrementa i quan hi ha bonança econòmica la despesa pública decreix a causa del tamany variable del PIB.

La tendència de reduir la despesa pública és igual a tota Europa. En alguns països s'havia començat a finals del 80. El cas més extrem va ser el del Regne Unit amb el govern Thatcher que va retallar les prestacions socials, i els efectes d'això encara avui es noten.

Actualment la despesa pública representa entre un 40 i un 42% del PIB a Espanya, el que la situa entre un 3 i un 4% per sota de la mitja europea.

La reforma fiscal que es va acordar als Pactes de la Moncloa el 1977 va oferir recursos i instruments que van

permetre incrementar la despesa pública.

La descentralització de la despesa pública

Les CCAA han anat assumint unes competències i oferint serveis que representen despesa pública. A l'actualitat la despesa pública executada per les CCAA representa el 21% del total, i continua creixent. A la realitat, la despesa pública en mans de les CCAA pot ser fins a un 10% superior, ja que la Seguretat Social compta només per a l'àmbit espanyol però certes comunitats com Catalunya tenen transferides competències com la sanitat que es una part de la Seguretat Social.

Si comparem aquest fet amb estats on hi ha una situació similar, Espanya es situaria en una situació similar a la dels Estats federals.

Es pot donar el cas que hi hagi una descentralització econòmica sense haver-hi una descentralització política de les regions. En aquest cas les regions no tindrien capacitat de decisió.

A Espanya els últims anys s'ha incrementat la despesa pública de les CCAA, però hi ha hagut una pèrdua de marges de decisió política a l'hora de decidir com s'apliquen els recursos dels que disposen.

L'Administració local a Espanya sempre havia estat petita i amb pocs recursos humans i financers. El 1975 disposava només d'un 10% de la despesa pública. Els millors anys va arribar a ser de l'11'5%. Això significa un gran increment dels recursos ja que va augmentar el % sobre la despesa pública a l'hora que la despesa pública també va augmentar molt. De totes formes, en comparació amb administracions locals d'altres països, l'espanyola és molt petita.

Lliçó 9

Els ingressos públics

El procés de reforma fiscal obert el 1977: criteris inspiradors, etapes i principals figures impositives.
–Evolució i estructura dels ingressos públics centrals. –Els canvis fiscals a partir dels anys noranta i l'harmonització amb la UE.

Els ingressos públics de l'Estat provenen dels tributs i de les cotitzacions. Dins els tributs diferenciem entre impostos i taxes. Amb una taxa s'entén que l'Estat no pot fer negoci, és a dir, que no pot aconseguir beneficis ja que han de servir simplement per cobrir el que costa oferir un servei. L'impost és universal, i l'Estat pot recaudar. Hi ha impostos directes i indirectes. Els directes graven rendes, patrimoni i beneficis, mentres que els indirectes graven el consum, les produccions i les importacions. A través de les cotitzacions socials l'Estat també rep diners. Els ingressos no coactius són els que rep de les loteries o del seu patrimoni.

De la classificació dels impostos hem de concloure que d'acord amb l'acció redistributiva que els Estats volen fer, generalment a Europa, els sistemes fiscals tendeixen a donar a alguns impostos un caràcter progressiu (quan la seva norma reguladora estableix que faràn pagar proporcionalment més a les rendes altes i menys a les baixes). És una característica d'alguns impostos directes. L'impost sobre la renda és proporcional. Els impostos amb una quantitat fixa a pagar són regressius.

La situació espanyola a final del franquisme es caracteritzava per tenir un caràcter regressiu. Els impostos directes eren pocs i els indirectes molts. L'IRTP (impost sobre el rendiment del treball personal) era un impost directe que pagaven els assalariats. El frau fiscal era molt generalitzat (doble contabilitat a les empreses). En els Pactes de la Moncloa es va dir que el Govern es comprometia a fer una reforma fiscal. Es va aprovar l'IRPF que hauria de tenir un caràcter progressiu i global (rendes de treball i capital). Altres impostos acordats van ser sobre el patrimoni, les successions, les societats,...

S'havien de reduir els impostos indirectes, i es va concentrar en un gran impost (IVA). Es van fer les reformes fiscals de forma escalonada. L'IRPF es va aplicar immediatament mentre que l'IVA no va funcionar fins l'entrada d'Espanya a la CE el 1986. Tots els estats que volien entrar a la UE havien d'establir l'IVA en el seu marc fiscal.

Sense la reforma fiscal no es podria haver donat un creixement tan ràpid de la despesa pública.

Va haver un gran increment de la recaptació per impostos directes. Es va guanyar progressivitat fiscal, el que va establir un sistema més just. A partir del 1986 es va recaudar també per l'IVA, el que va esdevenir un mecanisme per a que sortís a la llum part de l'economia sumergida.

Els sistema fiscal és també un mecanisme de mercat, ja que si un sistema fiscal és neutral i flexible serveix per atemperar l'impacte del cicle econòmic.

13/11/2003

Els anys 90 han anat aportant altres reformes, entre les quals es troba les que afecten a l'IRPF. El 1978 seguia la pauta dels que hi havia a l'Europa Occidental, ja que grava la totalitat de la renda que reben les persones (treball, capital mobiliari i financer,...).

L'escala que hi havia el 1978 tenia 8 trams i arribava fins a un màxim del 56% en funció de la renda. Cal saber distingir entre el tipus mitg i el tipus marginal. Si a la renda li dividim el que s'ha pagat trobem el tipus mitg, que ho pagava tot aquell que tenia un sou per sota dels 8 milions. A partir d'aquests 8 milions es paga un tipus marginal, ja que independentment del sou que es té es paga un mateix percentatge. Aquesta escala era força normal en comparació amb la resta d'Europa.

En els anys 90 resulta que a Europa hi ha modificacions sobre l'impost de la renda que tendeixen a fer baixar els impostos. A Espanya per raons internes també hi ha una revisió d'aquest impost: d'una manera grava progressivament, però a l'hora d'aplicar-se hi ha un frau molt elevat d'evasió fiscal (s'amaga una part de la base imposable de l'assalariat). De totes formes hi ha un control directe que passen clarament a la Declaració. Però hi ha professionals, especialistes, autònoms, etc. que fan evasió fiscal. Així és un impost proporcional per a les rendes baixes i mitjanes, però les altes ocultaven diners. La progressivitat estava esbiaixada. A primers dels 90 el govern de González va baixar del 56 al 53% la tasa màxima de l'IRPF en busca de que les rendes altes declarassin més. Però no va ser fins el 1998 quan el PP va reformar l'impost sobre la renda. En el seu programa electoral proposava la rebaixa del 56 al 40% del tipus màxim. És una tècnica de reformar a la baixa els tipus més alts.

- Quan un és accionista d'una societat paga un 35% dels beneficis que obté. Les persones amb altres rendes formaven una societat patrimonial amb algun familiar directe, el que feia rebaixar els impostos a pagar del 56 al 35%.

Aquesta reforma del PP va fer baixar el tipus màxim fins el 48%. El tipus mínim baixava també, però molt menys, del 21 al 18%. Hi van fer altres reformes per corregir aquesta regressivitat. El mínim vital que es pot desgravar de la base imposable (750000 pts). És un toc progressiu. Això manté el mateix nivell de progressivitat anterior. Però el 1996 va fer una reforma que beneficia molt a les rendes de capital. S'aprova un canvi en la declaració de les plusvàlues (revalorització dels seus béns, actius financers, fons inversió,...). això té un efecte regressiu ja que està destinat a afavorir les rendes més altes, que són les úniques que poden realitzar aquests tipus d'accions.

Amb l'obertura fiscal a la UE, les economies comencen a competir per atreure els capitals d'altres Estats membres. Es millora el tracte fiscal a les rendes de capital. Luxemburg és el cas paradigmàtic.

Actualment l'impost sobre la renda té un tram mínim del 15% i el màxim es situa al 45%. Això fa que es vagi perdent capacitat redistributiva perquè cada vegada es recaptin menys impostos.

D'on prové la recaptació d'impostos per part de l'Estat?

		1995	2001	
Ingressos corrents	Impost sobre produccions i importacions	26,3%	28,6%	
		Interessos i altres rendes de la propietat	4,4%	3,1%
		Impostos sobre la renda i patrimoni	26%	26,3%
		Cotitzacions socials	33,5%	34,2%
		Altres recursos	6,2%	4,7%
Ingressos capital		3,6%	3,1%	

La pressió fiscal és el percentatge d'ingressos coactius sobre el PIB. No computa tots els impostos, tan sols aquells que són coactius. En el cas espanyol es situa sobre el 35% i durant els anys 90 va créixer dos punts. Pot haver pujat per l'augment dels impostos, tot i que l'IRPF hagi baixat. L'altre possibilitat és que hagi pujat la pressió fiscal perquè ha millorat la gestió fiscal i es persegueix més el frau.

Les tendències en matèria de fiscalitat. Venen molt influïdes per la circulació de capital. Si hi ha un tractament molt diferent de l'estalvi entre el membres de la UE hi haurà una circulació de capital cap on sigui més beneficiari. Es tendeix a la simplificació de l'impost sobre la renda amb la reducció de trams, puja el mínim per declarar (exempció) i puja l'obligació a declarar. Guanyen pes els impostos tipus medi ambient destinats a mantenir el medi ambient i graven el consum que el perjudiqui i deteriори (ex: ecotasa a les Balears).

18/11/2003

Lliçó 10

La despesa i el dèficit públic

Estructura de les despeses públiques. –Del creixement a la contenció: els efectes de la disciplina pressupostària dins la UE. –Evolució del dèficit públic i del seu finançament.

Partides més importants sobre la despesa pública a Espanya:

	Despesa	1995	2001	
Despesa corrent	<i>Consum Final AAPP</i>	40.1	42.7	
		– Consum intermig	9.3	10.2
		– Remuneracions	25.1	26.2
		– Transferències socials en espècie	4.1	6.5
		– Interessos	11.6	7.8
		<i>Subvencions</i>	2.4	2.7
		<i>Prestacions socials</i>	30.9	30.6

		<i>Altres</i>	2.0	3.3
Despesa de capital		13.8	12.9	
Total		100	100	

L'única partida que ha crescut per sobre del PIB ha estat transferències en espècie, on està inclosa l'educació i, sobretot, la sanitat.

Evolució del dèficit públic. Podem definir dèficit públic com l'excès de la despesa sobre els ingressos públics. El 1993 era del 6,7%, el 1994 era el 6,1 i el 1995 del 5,6% sobre el PIB. Es dona una tendència a la baixa degut a les exigències de la UE (criteris de Maastrich) on es fixava un màxim obligatori del 3%. D'aquesta forma el 1997, data límit pels criteris de convergència, Espanya va tenir un dèficit del 3,2% que es va maquillar i es va fer oficial en el 3%, el just per accedir a la UE. El 1999=1,1%, 2000=0,6%, 2001= 0,1% i el 2002 el govern ultra-dretà i manipulador del Partido Popular va dir que ja no hi havia dèficit.

D'altra banda, si observem el saldo primari (saldo – interessos), veurem que des del 1996 ja no hi ha dèficit, i només s'arrossegueu les pèrdues que generen els interessos.

Ara veurem quines eren les exigències de la UE en matèria de dèficit públic un cop ja ets membre de la UE. L'any 1996 es va signar el Pacte d'Estabilitat on els EM acordaven mantenir uns pressupostos equilibrats (saldo igual a zero entre ingressos i despeses). Podia variar en funció de la conjuntura econòmica. Es pot arribar al 3% de deute, i només en casos excepcionals es pot rebasar. Normalment els anys bons hi ha superàvit i els anys de crisis es dona un lleuger dèficit. Però, actualment, s'està donant que a França i a Alemanya s'està superant el límit del 3%, i és aleshores quan la UE obliga a pendre mesures per reequilibrar el pressupost. Del contrari, aquests estats poden ser sancionats moralment i després multats econòmicament amb la retirada de Fons Estructurals o altres ajudes

El cas espanyol es caracteritza per tenir un pressupost equilibrat i per tenir una Llei d'Estabilitat Pressupostària que prohibeix el dèficit, qualsevol que sigui. S'ha criticat per ser massa estricta (tant el pacte europeu com l'espanyol).

El cas dels EEUU és diferent, ja que actualment tenen un dèficit d'entre un 5 i un 6,5% del PIB total.

Hi ha mecanismes econòmics per fer aparèixer els pressupostos equilibrats quan en realitat existeix dèficit. És un invent alemany, que es va introduir a Espanya a través de Catalunya (cas Gisa), i que l'actual govern ppopular utilitza. Es tracta de del següent: el que hauria de ser una despesa de capital per una inversió, el govern li encarrega a una empresa i es comença a pagar un cop executades les obres. D'aquesta forma es redueixen partides de despeses del pressupost. Actualment, el més clar exemple són les obres de l'AVE: el govern li encarrega al consorci GIF la seva execució i fins que no estigui tot construït, no es començaran a pagar les en còmodes quantitats. Són tècniques comptables per controlar els números a l'antull del Govern.

El finançament del dèficit públic

El dèficit públic és un excès de despesa sobre els ingressos ordinaris. Com es paga això? L'hisenda teòrica ens diu que s'hauria d'emetre bons de deute públic. S'hauria d'emetre deute públic inclús amb un pressupost equilibrat per tal de finançar futures infraestructures. Aquesta és la forma ortodoxa. A més d'aquest mètode, existia a Espanya fins el 1994 un altre alternatiu a través del Banc d'Espanya. El Tresor públic demanava un anticip al BE i la Tresoreria no havia de pagar interessos. Per això, hi havia una altra condició al Tractat de Maastrich on es deia que no es podia superar el 60% de deute públic, i Espanya no hi tenia problemes gràcies a aquest mètode. Però a canvi revia un factor negatiu: la inflació es disparava. Per això la UE va prohibir aquest mètode el 1994, tot i que a Espanya es va utilitzar des dels 70 fins al 1984.

Hi va haver un altre enginy que es va posar en marxa el 1983: pagarés del Tresor. Es van emetre fins el 1990. Tenia la particularitat de que eren uns títols amagats a la Hisenda pública. La quantia dels pagaments d'aquests interessos no eren coneguts per la Hisenda Pública. A Espanya hi havia molt diner negre que marxava a paradisos fiscals, Andorra o Suïssa, i es volia aprofitar el diner negre per finançar el deute públic. Era una manera poc presentable, ja que l'Estat ha de perseguir el diner negre i no aprofitar-se'n, de tal forma que el 1990 es van deixar d'emetre. Va ser idea de Miguel Boyer.

També hi havia, des del franquisme, el que es coneixia com circuits privilegiats de finançament. Consistia en que hi havia una legislació que obligava que una part de les inversions que feien els Bancs i les Caixes havia de ser per comprar fons públics. Era un percentatge fix i es coneixia com el coeficient d'inversió obligatòria. Tot això s'havia de fer a un tipus d'interés per sota del nivell del mercat. Tenia molta importància a finals dels 70 i principis dels 80 perquè l'Estat pagava a un 6% d'interés als Bancs i Caixes quan el tipus d'interés de l'època era proper al 16%. Les elèctriques també van sortir privilegiades. Aquest mètode va desaparèixer amb l'entrada en vigor del Mercat Únic Europeu.

Lliçó 11

La Seguretat Social i els ens territorials

Prestacions i finançament de la Seguretat Social: el debat sobre la viabilitat futura del sistema de pensions.
–Els mecanismes de finançament de les CCAA. –Els ingressos de les Corporacions Locals.

La Seguretat Social era una Administració Pública que tenia encarregada les funcions de previsió social. La més important d'aquestes és el pagament de pensions, molt representatiu de l'Estat del Benestar. Les pensions públiques han millorat molt durant l'època democràtica. Ara es paga molt més a molta més gent. El sistema públic de pensions existeix a tot el món. Hi ha dos models: l'universal i el professional. A Espanya es dona el model professional que cobreix a tot tipus de col·lectiu (assalariats, autònoms, sector agrari, pescadors, mestresses de casa, vidues,...), cobreix a tota la població en pensions i sanitat (es va universalitzar el 1985 gràcies al govern socialista i al ministre Ernest Lluch).

A Espanya el 1977 aquest sistema de pensions les prestacions que donava eren molt baixes en comparació amb Europa. Es va pactar millorar les pensions en global. Durant els primers anys les pensions van tendir a créixer per sobre del cost de la vida. Després, les pensions han anat creixent al mateix ritme que l'IPC per garantir el poder adquisitiu dels pensionistes. Des del 1970 ha incrementat extraordinàriament el nombre de pensionistes, i això es deu a l'allargament de la vida i a l'edat de jubilació.

A més s'ha donat un increment molt gran de les invalideses. A partir dels 55 anys era una norma comú. En els 80 Espanya tenia les mateixes invalideses que la resta de la UE junta. Era la picaresca de la gent i la facilitat de l'administració a l'hora de concedir-les.

L'increment de pensionistes i de l'import de les pensions ha fet incrementar la despesa en pensions al PIB. Es dubta si l'economia pot soportar el sistema públic de pensions. Aquesta qüestió es va començar a plantejar l'any 1985. El Govern intenta frenar l'increment de la despesa. Per això es va canviar i reformar el càlcul de la pensió dels 2 als 8 darrers anys cotitzats, alhora que s'incrementava el nombre d'anys cotitzats necessaris per cobrar-la. L'any 1977 l'Estat transferia un 3% a la SS, la qual s'autofinanciava un 97% gràcies a les cotitzacions. Però a partir del 1977 quan es vol millorar les prestacions fa que ja el 1982 l'Estat hagi de finançar 30% de la SS. Però si no es racionalitzaven les despeses aquest % augmentaria il·limitadament.

20/11/2003

Les reformes que es van fer tenien un efecte a llarg termini. El 1985 comença una recuperació econòmica i s'estanca el nombre de pensionistes, el que fa moderar les despeses de la SS. El cicle econòmic afecta molt a

la SS.

Existeixen dos sistemes a la SS. Un és el *sistema de repartiment*, el que s'utilitza majoritàriament, incloent-hi Espanya, on els assalariats paguen als jubilats les seves pensions. L'altre sistema és el *sistema de capitalització*, que és l'idoni, però es poc freqüent. Els assalariats van cotitzant i la quantitat final de la jubilació la poden rebre integrament quan es jubilen o parcialment. Passar del sistema de repartiment al de capitalització és car, ja que durant uns anys (20 o 30) els treballadors i les empreses haurien de cotitzar molt més per pagar als jubilats existents i per a ells mateixos.

Altres decisions que es van prendre en matèria de pensions

L'any 1995 es van fer els Pactes de Toledo. Va ser un acord de totes les forces parlamentàries. Té per objectiu racionalitzar i fer viable el sistema públic de pensions. La relació entre el nombre de pensionistes i el nombre de cotitzants s'esta deteriorant per l'allargament de la vida. El 1979 per cada pensionista hi havia quatre cotitzants; actualment, per cada pensionista no s'arriba als dos cotitzants. La qual cosa crea una relació de dependència entre jubilats i cotitzants. Cada cop s'ha de fer un esforç més gran per a mantenir les pensions i per això calia fer-hi reformes. Això perjudica a les empreses perquè els hi suposa una pèrdua en la seva capacitat de competència.

Els punts fonamentals del Pacte de Toledo van ser:

- Anar allargant el nombre d'anys sobre els quals es calcula la pensió. Es va establir en 15 anys. Quan s'agafen més anys cotitzats menor és l'import de la pensió.
- Crear un fons de reserva. Aprofitar els anys de creixement econòmic per crear un fons de reserva que s'utilitzarà en anys de crisis.
- Facilitar fer compatible el cobrament d'una part de la pensió mentres es treballa a temps parcial. S'incentiva retardar l'edat de jubilació.
- Garantir que cada any les pensions es revaloritzin el mateix que l'IPC.

Des dels anys 80 el missatge que es trasllada a la societat és que les pensions públiques aniran rebaixant progressivament la seva quantia. Alhora s'ha introduït a Espanya un sistema privat de pensions, que és el que funciona als EEUU. Des del 1987 existeix un pla de fons de pensions que incentiva a les persones a crear un fons de pensió privat que acompanyi a la pensió pública. Els diners que una persona posa en un fons, la quantitat íntegra (fins a un màxim de 8000 € any) es podrà deduir de la base imposable de la declaració d'hisenda.

A començaments dels anys 90 a Espanya es va elaborar una llei de pensions no contributives. Tenen un caràcter assistencial, i es financien amb els impostos de l'Estat.

Finançament de les CCAA (d'on procedeixen els ingressos de les CCAA?)

Les CCAA són un agent que gestiona una gran part dels pressupostos de l'Estat (el 30%). El finançament autonòmic te dues vies: el *model de règim comú* i el *model foral* o de concert econòmic. Totes les CCAA tenen el model de règim comú, excepte Navarra que té furs i Euskadi que té un concert econòmic. Aquests s'inspiren en uns drets històrics que venen de molt lluny i que fins i tot el franquisme va respectar.

Model foral. La recaptació dels impostos es fa pel Govern de Navarra i per les diputacions vasques. Dona poder polític a les autonomies. Una vegada recaptats aquests impostos, a través d'un conveni o fur, es traspasa una part de la CCAA cap el govern central (es denomina cupo), la qual es renegocia cada cert temps.

Model comú. Succeix a la inversa. L'Estat recapta els impostos i després cedeix una part a cada CCAA.

Són mecanismes diferents, que en teoria havien de provocar els mateixos resultats, haurien de ser equivalents. Però no és així. Els ingressos per habitant que reben Navarra o Euskadi són un 70% superiors als que reben la resta de CCAA de règim comú.

Els principis que defineixen el règim autonòmic està definit en la llei orgànica de Finançament de les CCAA (LOFCA). Va ser aprovada el 1980 i reformada el 1996. Conté tres principis:

- *Autonomia financera*. Capacitat de les CCAA per poder gestionar (gastar) els seus ingressos de forma lliure d'acord amb les necessitats marcades pel Govern autonòmic.
- *Suficiència*.
- *Solidaritat*. El finançament autonòmic ha de contribuir al desenvolupament de les CCAA menys desenvolupades.

Etales del finançament autonòmic.

De 1977 a 1986, va haver un finançament provisional, que va ser insuficient per a la Generalitat i d'altres CCAA avançades. Després coincideix amb una etapa de regressió autonòmica amb el cop d'estat fallit de febrer del 1981. L'elaboració de la LOAPA dona un finançament altrament insuficient a les CCAA. Tots els diners que venen de Madrid ja estaven assignats a certs serveis. A partir del 1987 el finançament millora substancialment per totes les CCAA, sobretot per les més desenvolupades. La millora és: dels diners que reben les CCAA fa que augmenti la capacitat de cada CA per a gestionar-los. A partir del 1992 s'acaba aquest finançament, el qual s'instal·la de nou a partir del 1994. Tot això passa en un context determinat, ja que des dels 90 les CCAA ja eren administracions importants, però no tenien que donar explicacions de la seva gestió ja que no recaptaven impostos. Des d'aleshores les CCAA són corresponsables de la gestió dels impostos.

La novetat és que per primera vegada, l'Administració Central cedirà a les CCAA un 15% de l'IRPF. Es cedeix per primera vegada un impost gran, ja que des del 1982 ja tenien transferits impostos petits. Cal destacar que la CA no pot legislar. Es limita a rebre de l'Estat els ingressos pertinents. Però a partir del 1994 les CCAA comencen a percebre el 15% de l'IRPF amb la particularitat de que les CCAA no tindran capacitat normativa sobre aquests. Però s'inicia un camí cap a la corresponsabilitat fiscal, que continuarà en el període posterior (1997–2001). Durant aquest període, la cessió de l'IRPF augmentarà al 30%, que constarà de dos trams del 15%. Al primer tram, la CA tindrà capacitat normativa i al segon no. Va ser una proposta de la Generalitat de Catalunya. La particularitat és que es pensava qu això milloraria el finançament autonòmic, sobretot a Catalunya. Els primers anys es va establir un límit per dalt i per baix, és a dir, s'acotaven els ingressos o despeses màximes de les CCAA. Però amb l'arribada dels dos trams d'eliminen els límits. Entremig va passar que el 1998 es va fer una reforma de l'IRPF que va baixar els tipus impositius, el que va reduir el finançament autonòmic. Era perillós centrar la corresponsabilitat fiscal en un sol impost, i a partir del 2002 hi ha una cistella d'impostos: IRPF, IVA, i d'altres.

Amb el pas del temps és més equilibrat el repartiment entre les CCAA de règim comú, però es mantenen molt altes les diferències amb Navarra i Euskadi, ja que aquestes no participen en la solidaritat fiscal.

Tercera Part

Recursos humans i activitat econòmica

25/11/2003

Llicó 12

Tendències demogràfiques i moviments migratoris

Els canvis en el comportament de la població. –Les migracions interiors en la història: éxode rural i concentració urbana. –Els moviments migratoris exteriors: de l'emigració a la immigració.

La població d'Espanya a començaments del segle XX era propera als 20 milions d'habitants. L'últim cens la situa prop dels 41 milions. Ha estat un creixement demogràfic molt important, però des dels 80 el creixement demogràfic és molt lent. La majoria de les societats europees ja havien desenvolupat el seu gran increment demogràfic anteriorment.

La transició demogràfica* a Espanya es va fer més tard i amb característiques diferents que a la resta d'Europa. Això explica el gran increment demogràfic en el segle XX. Es caracteritza perquè en diverses dècades la natalitat era elevada mentre la mortalitat anava decreixent. La natalitat és una variable en descens de les primeres dècades del segle XX. En les dècades dels 50 i 60 es va produir el conegut *baby boom*, amb el que es va trencar durant 15 anys la tendència històrica de disminució de la natalitat. A partir dels 70 la natalitat va disminuir fortament, però a des dels 80 es va agravar la situació. Això és el que fa que el creixement demogràfic es torni molt més lent perquè la mortalitat no pot reduir-se més mentre que la natalitat ho continua fent inexorablement. La població s'està envellint. El creixement demogràfic actual és prop a 0 (0,1%), quasi estancat, quan als anys 60 Espanya era una de les nacions que més creixia (només superada per Irlanda). Actualment, Espanya creix un 0,1% anual, quan la mitja de la UE és del 0,3 i dels països OCDE del 0,6%.

Tot això provoca un canvi en l'estructura de la població. El que era una població jove fa 30 o 40 anys, és avui dia una societat vella, molt semblant a les de l'Europa Occidental.

La taxa de fecunditat (el nombre de fills per dona en edat fèrtil), en el cas espanyol es situa en 1,2, sent 2,1 la taxa de reposició, és a dir, aquella que assegura el mateix nombre de població d'una generació a una altra. Això faria disminuir la població espanyola els pròxims anys. Algunes projeccions demogràfiques calculen que per mitjans del segle XXI Espanya tindrà una població de poc més de 30 milions d'habitants.

Els moviments migratoris

Hi ha dos tipus de moviments migratoris: els interiors i els exteriors.

Moviments migratoris exteriors.

Han estat importants en la Història d'Espanya. Normalment han estat de migració, de marxar cap a l'estranger. Comencen l'últim terç del segle XIX, ja que abans estaven prohibits per part del rei, perquè es volia incrementar la població de la península que havia estat reduïda per causa de l'aventura colonial. On anava la gent? Anava sobretot a les antigues colònies espanyoles de l'Amèrica Llatina, al nord d'Àfrica i a França. Eren moviments migratoris molt importants, ja que cada any podien arribar a marxar entre 80.000 i 100.000 persones (en una població de 19 milions tenien un pes relatiu important).

A partir dels anys 30 els moviments es frenen per la crisi econòmica mundial (la Gran Depressió). A continuació va arribar la Guerra Civil on es va exiliar molta gent.

A partir dels anys 40 no hi va haver grans moviments migratoris, els quals es van reactivar a finals dels anys 50, i on es torna a donar el model antic de migració cap a Amèrica Llatina i on marxaven famílies senceres les quals no solien tornar.

En el moment en que es va aprovar el Pla d'Estabilitat amb el que es posa fi a l'autarquia, la migració pren un destí cap a l'Europa Occidental, sobretot a França, Alemanya, Holanda, Bèlgica, Regne Unit i Suïssa. Són moviments molt importants (100.000 persones cada any marxen), però a diferència d'anteriors etapes aquesta migració tenia una voluntat de retorn. Això explica que la població emigri cap a Europa entre el 1960 i el

1980 es pugui evaluar en unes 800.000 persones (les que no van regressar). Els retorns augmenten amb la crisi dels 70. A finals dels 70 la migració espanyola es talla.

A partir dels 80 els moviments migratoris exteriors canvien de signe. Pasen de saldos migratoris negatius a positius (hi ha més immigració que emigració). Són moviments migratoris força variats. Hi ha una corrent procedent d'Europa Occidental lligada al turisme que s'estableix amb una segona residència. A aquests s'hi ha afegit un fluxe d'entrada de població europea relacionada amb l'implantació d'empreses europees al mercat espanyol des de l'establiment del Mercat Únic Europeu. Però és una minoria. Àfrica Llatina, el Magreb i Europa Oriental són qui aporten l'immigració majoritària. Respon a dos tipus de causes que mouen als immigrants de sortir dels seus països: d'una banda l'expansió demogràfica, la falta d'oportunitats laborals als seus països d'origen, la pobresa o la voluntat de millorar la seva economia; d'altra banda, hi ha la situació a Espanya de tenir una baixa natalitat que crea un buit de mà d'obra en determinats sectors (construcció, treball temporal agrari,...) on les empreses no troben gent per treballar. Hi ha un efecte d'atracció estimulada per determinades empreses per treballar per un determinat salari en unes determinades condicions.

Aquesta població que arriba fa que ja siguin 1200000 les persones no espanyoles residents a l'Estat (immigració legalitzada). Representen un 2,7% de la població total. És un % baix en comparació amb la mitja d'Europa. Però té la característica d'estar concentrada en determinats punts, com el litoral mediterrani, les illes Canàries, Balears i Madrid. A Catalunya, el pes relatiu és igual o superior a la mitja de la UE.

Moviments migratoris interiors

Tenen molta història. en el segle XX, abans de la Guerra Civil, els moviments migratoris portaven població del nord d'Espanya cap a Madrid, Euskadi i Catalunya (àrea metropolitana). Provenia de Galícia, províncies del nord i centre d'Espanya i Múrcia.

Amb la Guerra Civil això es va tallar. A la posguerra hi va haver-hi molt poca migració. Hi ha un cert procés de reagrarització. Certa població urbana torna a l'àmbit rural. A partir dels anys 50 tornen a haver moviments migratoris interiors. Hi ha províncies d'emigració i províncies d'immigració. La gent marxa de Galícia, províncies del centre i nord d'Espanya, la major part de províncies andaluses i Extremadura. La migració és un fenomen que es generalitza i és normal. Són més intenses en els anys 60. Són tan intenses les migracions que, per exemple, Sòria perd una quarta part de la seva població en tan sols una dècada. Aquest comportament perdura fins a mitjans dels 70. On van a parar? Els destins són Madrid, Euskadi, Catalunya (quasi tota), València i Alacant, Astúries i Navarra. Són moviments interregionals, de llarga distància.

Podem parlar també de moviments intrarregionals, de pobles cap a les capitals provincials. La crisi dels 70 fa que als 80 parlem de moviments migratoris interiors diferents. En quantitat no seran diferents, però sí qualitativament. Hi ha més migració intrarregional que interregional.

Com a conseqüència dels moviments de població durant tants anys, fa que algunes províncies tinguin saldos negatius. Per exemple, Barcelona. La falta de llocs de treball i la jubilació de població acollida que torna cap al seu lloc d'origen són els detonants. Algunes províncies d'on solia emigrar molta gent tenen un desenvolupament econòmic fort el que fa que la població no marxi. Andalusia i Galícia tenen saldos positius.

Per últim, cal donar la dada següent. A Espanya hi ha una densitat de població de 80 habitants per km². És una taxa baixa en comparació amb Europa. Itàlia, un país molt semblant al nostre, té 160. Espanya té poca població.

Lliçó 13

El mercat de treball

Oferta de treball: les taxes d'activitat i els canvis en la seva composició. –Etapas en l'evolució de l'ocupació.
–El creixement de l'atur 1975–85 i les seves causes. –L'atur estructural i els desajustos en el mercat de treball.

La població activa d'una determinada societat la forma la població que treballa més la població aturada o que busca feina.

D'on treiem les dades sobre l'ocupació? D'una banda tenim els censos de població que s'elaboren cada deu anys. També hi ha una informació cada tres mesos procedent de l'INE: l'EPA (Enquesta de Població Activa), que és una mostra representativa a nivell d'Estat, Autonomia i Província. Informa de la població ocupada i aturada. Sobre la població aturada l'INEM dona una informació mensual. A partir de les dades de l'INEM sabem l'atur registrat, que no coincideixen amb l'atur estimat per l'EPA. Sempre l'atur estimat és major que l'atur registrat, ja que a l'INEM només compten els que s'hi ha registrat.

Característiques del mercat laboral espanyol

La població activa espanyola és una població baixa en relació a la població total. Quan en els anys 60 hi ha el desenvolupament econòmic es caracteritza per generar pocs llocs de treball. Sense conèixer això no podríem explicar la gran emigració dels anys 60 quan hi havia un increment del creixement econòmic. Es creen llocs de treball a les ciutats, però es destrueixen al sector agrari. Per això hi ha gent obligada a emigrar els anys 60. A més la població masculina tenia una taxa d'activitat molt elevada perquè treballaven dels 14 fins als 70 anys, i moltes vegades no hi havia jubilació. En contraposició, la taxa d'activitat femenina era molt baixa i es limitava a determinats sectors (tèxtil, agrari,...). actualment la població femenina està per sobre de la mitja de la UE.

A partir de finals dels 70 es dona una gran taxa d'atur. Determinades causes fan incrementar molt depressa l'atur. El 1974/1975 hi havia 13'2 milions de persones ocupades, el que va suposar un màxim històric, però des d'aleshores va anar disminuint any rere any. La causa es la gran destrucció de llocs de treball. La població ocupada arriba als seus mínims al voltant de l'any 1984 quan només hi ha 10'5 milions de persones ocupades. En quasi 10 anys l'economia espanyola va perdre 2'7 milions de llocs de treball. Una altra causa és l'increment de la població activa (l'entrada al mercat laboral de més persones procedents de la generació del *baby boom*, l'incorporació massiva de les dones). També cal veure que la emigració es va aturar i va començar l'inmigració, i una altra raó seria el cicle econòmic on el creixement és inferior al 2% del PIB el que fa quasi impossible mantenir els llocs de treball.

27/11/2003

A Espanya la taxa de creixement acumulat de la població activa és del 0.9% anual. Calculem la població activa entenent que són el % de persones que treballen o busquen feina en edat de treballar. En el cas de la taxa masculina al llarg del període 1975–2001 va augmentar cada any en un 0.1%. Si ens fixem només en l'índex de les dones, trobem que es situa al 2,4%. Per l'any 2001, la taxa d'activitat global era del 65,8%. La responsabilitat de que l'activitat espanyola fos tan baixa es deu al paper de les dones i la seva baixa participació en el món laboral. D'aquesta forma al 2001 a Espanya el 79,8% dels homes eren actius (78,3% a la UE), i l'activitat de les dones era del 51,6% (60,1% a la UE). La dinàmica és de reduir aquest diferencial, però encara queden molts anys per aconseguir-ho.

Una de les característiques del mercat espanyol és el baix nivell del treball temporal (aquell on només es treballen 20 o 24 hores setmanals). Aquest tipus de treball sol afavorir la participació en el món laboral als estudiants universitaris i a les dones.

Població ocupada

A mitjans dels 70 a Espanya n'hi havia 13'2 milions de persones ocupades. Durant les successives crisis del

petroli es va anar reduint dràsticament. Quan el 1985 es tornen a generar llocs de treball hi ha una situació tan dolenta que es trigarà molt de temps en tornar als nivells de mitjans dels 70. Això no es va aconseguir fins el 1998. des del 1985 es tornen a crear llocs de treball, però no de forma uniforme. El quinquenni 1985–1990 és una etapa amb un gran increment dels llocs de treball. Cada any poden arribar a ser 400.000. després hi ha un període més lent, que es situa entre 1990 i 1992 on es frena el creixement, per donar pas al període 1992–1994 on es perden 800.000 llocs de treball. A partir del 1995 fins el 2002 es creen llocs de treball a un ritme superior al dels anys 80. La població ocupada arriba el 2001 als 15 milions de persones, un màxim històric, i dos milions de persones més que al 1995.

El 2002 canvia el mètode de comptar la població ocupada i l'EPA estima aquesta en 16'5 milions. Són dades que no es poden comparar amb anteriors. Actualment ens situem en màxims històrics.

La creació d'ocupació va tenir la major intensitat entre el 1995 i el 2000 amb una mitja de 500.000 llocs de treball l'any. A partir del 2000 es modera aquest creixement.

Característiques de la població ocupada

Aquesta es situava en 16 milions l'any 2002, i d'aquests 10 milions eren homes i 6 milions dones. En un altre divisió trobem que 13 milions eren assalariats i 3 milions autònoms. Dins els assalariats, 9 milions eren indefinits i 4 milions (31%) temporals. Aquest % és molt elevat. La mitja de la UE és del 13'4%. Espanya era tradicionalment un país on regnaven els contractes indefinits, però amb la reforma de 1984 es van potenciar els contractes temporals que flexibilitzen el mercat.

Població aturada

D'acord amb l'EPA és de 2 milions de persones (10% de la població activa). Cal mirar la font i l'època de l'any d'on provenen les dades, ja que al mercat temporal hi ha cicles, el que fa que al 3r trimestre de l'any hi hagi menys atur. És un % elevat, ja que la mitja de la UE es situa al 7%. Aquest % es reparteix de forma desigual entre sexes i per edats. L'atur entre els homes és del 7%, mentre que a les dones és del 13%. També hi ha una discriminació per nivell d'estudis; qui tenen estudis elementals tenen un atur del 14%, i amb estudis superiors inferior al 10%. També hi ha una incidència en l'edat jove, ja que busquen el seu primer lloc de treball (sector d'edat 15–24 anys, 16'1% d'atur). Si parlem de l'atur de llarga durada, aquell que es dona quan fa més d'un any que s'està buscant feina, parlem que al 2001 representa el 44%. Hi ha una part molt important de la població que no troba feina. Això pot ser causat pel fet de que quan més temps fa que no es treballa és més difícil reinserir-se al món laboral. Portar temps sense treballar genera formes d'exclusió social. La gent d'avançada edat són rebutjats en la majoria de sectors.

Les dades de l'INEM (parlen d'atur registrat) diuen que hi ha 1'5 milions d'aturats. Això vol dir que hi ha 500.000 persones a l'atur que no estan registrades a l'INEM (diferència entre atur estimat i atur registrat). D'aquests 1'5 milions d'aturats, 1'2 cobraven prestacions d'atur. Per què no tot cobren aquesta prestació? Perquè hi ha un límit temporal de la prestació d'atur, s'ha d'haver cotitzat un cert temps per tenir dret a cobrar.

El nivell d'atur continua sent elevat. Hi va haver el període d'entre mitjans dels 80 fins al 1990 on l'atur era molt elevat. Era un atur estructural (atur que no desapareix quan l'economia va bé). Hi ha un debat sobre les causes de l'atur estructural, ja que si el mercat de treball fos un mercat competitiu no seria comprensible l'existència de tal desajust entre l'oferta i la demanda durant tants anys. És un mercat *suis generis*. Ho és per raons socials, legals, tradicionals,... emmarcades en l'Estat del Benestar el qual impedeix un mercat competitiu. Hi ha rigideses que no permeten la flexibilització del mercat.

Aquestes rigideses són:

– l'existència de sindicats (a vegades la defensa dels interessos dels treballadors va en contra dels interessos

del aturats *insiders vs outsiders*). Durant un període de temps els sindicats haurien d'afavorir als que estaven dins en detriment dels aturats. Amb una major flexibilització i uns sous més baixos s'aconseguiria disminuir l'atur. Una altra perspectiva, anomenada *teoria dels salaris d'eficiència* parla de que els empresaris acceptaven l'increment dels salaris per retenir el capital humà de les seves empreses.

– educació de la mà d'obra. L'atur seria provocat pel desajust entre les necessitats de les empreses i les característiques de la gent en atur. Desajust entre mà d'obra i les necessitats del sistema productiu.

– una altra interpretació és la que diu que existeix un desajust geogràfic. Hi ha llocs on cal gent i d'altres on hi ha atur. La mà d'obra no és una mercaderia, i per tant posa resistència a la mobilitat. A més, la política de lloguers no afavoreix la mobilitat de la mà d'obra.

Cal destacar el que passa a Extremadura i Andalusia on es dona la PER. La Per corregeix els efectes de l'atur cíclic provocat pel treball temporal. Però això impulsa a que aquests tipus d'aturats no busquin llocs de treball permanents.

Insuficiència de la demanda laboral

Les economies europees tenien una capacitat limitada de creació de llocs de treball, lligada a un baix creixement econòmic. Es dona des dels anys 80. si no es creava ocupació es provocava que la demanda de treball es congelés, i això quan ja hi havia un gran atur registrat. Es va pensar en reduir la jornada laboral. Si no es podia crear treball, aleshores s'havia de racionalitzar el que ja hi havia. També es volia fomentar el treball a temps parcial.

A França mai s'ha acabat d'implantar la jornada de 35 hores setmanals. És l'únic Estat occidental que va adaptar aquest mètode per via legislativa. S'està revisant pel canvi al govern. Es creu que només funciona si es de forma voluntària entre empreses i treballadors. Per tant es demana als poders públics que no els imposi sinó que els fomenti.

Els contractes a temps parcial representen un 17'9% a la UE i un 8% a Espanya. Són un tipus de contractes que els utilitzen el joves per combinar-los amb els estudis, i les dones. Si ho mirem per sexes, a Espanya només els 2% dels homes tenen contracte laboral i les dones en tenen el 17%. A la UE les dones tenen un 33% de contractes a temps parcial.

El cas de França. A França es va instal·lar la jornada de 35 hores de forma coactiva. Si la gent treballa menys hores hi haurà treball per a més treballadors. Per què hi ha gent en contra? Perquè consideren que és erroni pensar que el treball és un stock fixe, i impugnin la premissa bàsica ja que creuen que es pot crear més treball eliminant rigideses (retallant prestacions socials). Si es treballa menys hores haurien de cobrar menys, ja que sinó les empreses augmentarien els seus costos i perdrien competitivitat en el mercat global i es destruirien llocs de treball. Els defensors de les 35 hores diuen que l'increment de la productivitat no faria perdre la competitivitat a les empreses. La UE és més partidària d'una reforma del mercat laboral que de les 35 hores. És una discussió teòrica. Pocs defensen les 35 hores a nivell europeu.

Lliçó 14

Relacions laborals i flexibilització del mercat de treball

La fractura del sistema franquista de relacions laborals. – Les diverses reformes laborals: objectius i resultats. – Polítiques d'ocupació i de protecció als aturats. – Negociació col·lectiva i pactes socials.

El mercat de treball espanyol era en la segona meitat dels 70 molt singular en el seu marc institucional. Amb la democràcia s'ha d'anar apropant al model europeu. Al franquisme només hi havia un sindicat vertical, que

es va canviar a un sindicat de classe. La negociació col·lectiva també era un pas a aconseguir. S'havia de definir un Estatut dels Drets i Deures dels Treballadors (1980). Des del seu punt de vista homologa la condició de treballadors amb Europa el que no va canviar són els mètodes de contractació, ordenances, etc. del franquisme. Aquest era un mercat molt rígid. Quan hi havia bona economia no es notava però amb la crisi dels 70 fa que incrementi l'atur excepcionalment i fa perdre competència a les empreses espanyoles. Es fan reformes per tal de flexibilitzar el mercat de treball.

2/12/2003

Reformes del mercat laboral

El 1984 es va reformar l'Estatut del Treballadors en un context de molt atur. Es va introduir les reformes dels contractes laborals temporals no causals. Hi podem destacar cinc àmbits que s'han anat reformant:

- *Modalitats de contractació.* L'economia espanyola es caracteritzava per tenir pocs tipus de contractes, i entre aquests era clarament majoritari el de tipus indefinit. El 1984 van aparèixer els contractes laborals temporals no causals (contractes de foment de l'ocupació). Aquests incentivaven a les empreses a contractar nous treballadors. A més apareixen els contractes de formació i els contractes de pràctiques, on les empreses reben beneficis fiscals quan els utilitzen. Des del 1986 al 1991 el molt elevat nombre de llocs crats es deuen a aquest tipus de modalitat de contractes. El 1990 els contractes temporals ja representen el 30% del total. Va ser un fort canvi en un curt període de temps. Al mercat espanyol es crea una dualitat molt forta entre treballadors fixes i treballadors temporals. Els sindicats fan una crida contra la precarietat que aquests tipus de contractes comporten; a més, la patronal i l'Administració creuen excessiva la temporalitat existent. La temporalitat és excessiva quan no respon a circumstàncies concretes, i a més no incentiva a l'empresari a formar capital humà dins les seves empreses.

En reformes posteriors es regula i condiona l'ús dels contractes temporals, com en la reforma del 1994. les reformes del 1997 i del 2000 argumenten que el mercat laboral espanyol continua sent massa rígid pel qual cal desincentivar la temporalitat i fomentar els contractes a temps parcial. A més, a partir del 2001 s'ha de compensar a un treballador temporal quan finalitza el contracte.

Ja des dels 80, i sobretot als 90, es van establir modalitats de contractació especial per a determinats sectors. És el cas dels contractes per formació, els contractes per a majors de 45 anys o els contractes per a dones, on es recompensa a l'empresa la seva contractació, ja que són sectors amb un elevat atur.

- *Regulació de l'acomiadament.* A Espanya l'acomiadament representa un procés lent i costós en comparació amb Europa. A partir de la reforma del 1997 apareix un nou contracte indefinit on la compensació per acomiadament improcedent és menys costosa per a l'empresari (pasa de 45 a 30 dies per any treballat). En el 2001 es generalitza força aquest tipus de contracte. A més, es tipifica millor l'acomiadament objectiu per a simplificar els tràmits i reduir els costos.
- *Prestacions per atur.* Hi ha dues reformes on es reforma clarament aquest punt, la del 1992 i la de 2002. El que fan és retallar les prestacions per atur. La del 2002 era la més radical, però va reduir-se gràcies a la vaga general del 20-J.
- *Negociació col·lectiva.* El mercat de treball és un mercat *suis generis* per la relació entre l'oferta i la demanda. Les dades assenyalen que a finals dels 90, el 78% dels treballadors havien estat sota una negociació col·lectiva. Hi ha la que es limita a les condicions econòmiques dels treballadors, i una altra més àmplia que parla sobre les condicions laborals d'aquests. La reforma del 1994 va otorgar a la negociació col·lectiva més temes a negociar, deixant enrere l'estructura franquista existent fins aleshores en aquesta modalitat de negociació. També calia corregir la centralitat d'aquesta. Seria bo signar pactes a nivell sots estatal, d'àmbit autonòmic. Això costa molt d'aconseguir. Els empresaris són partidaris, però hi ha un conflicte entre els grans sindicats ja que creuen que poden crear diferències entre CCAA. La descentralització és possible des del 1994 però són aquests problemes el que no la permeten sortir endavant.

El principal tema afegit a les competències de la negociació col·lectiva a partir del 1994 va ser la capacitat d'establir en els convenis normes sobre la mobilitat geogràfica i funcional dels treballadors.

- *Intermediació en el mercat de treball.* El paper de les ETT. Fins al 1994 només hi havia un intermediari d'aquestes característiques a Espanya, i era l'INEM. Aquest perd el monopoli i les CCAA també poden exercir aquest rol sense ànim de lucre (Servei Català de Col·locació a Catalunya per exemple). També es permet l'arribada de les ETT. Tot per tal de flexibilitzar el mercat de treball a través de reformes estructurals del mercat de treball. Flexibilitzar no vol dir inestabilitat ni precaritzar.

Una de les principals característiques de la política laboral espanyola són l'elevada despesa que suponen per a l'Estat les prestacions per atur. Aquesta elevada quantitat gastada en prestacions per atur va en detriment d'altres tipus de polítiques laborals ja que s'emporta molts recursos. Les polítiques laborals passives són aquelles que ajuden a l'aturat econòmicament (prestació atur) mentre que les polítiques laborals actives són aquelles que afavoreixen la seva reinserció laboral (cursos de formació i reciclatge). Espanya és el país de l'OCDE amb menor polítiques laborals actives, degut al seu elevat atur.

Quarta Part

L'estructura productiva

Lliçó 15

El sector industrial

Introducció al procés d'industrialització. –Trets bàsics del sector industrial. –La política industrial. –Els canvis en el paper de l'empresa pública: les privatitzacions.

Qüestions prèvies. Una cosa és parlar d'indústria i una altra de sector secundari. El sector secundari comprén a més de les manufactures, l'energia i la construcció. La indústria es refereix només a les manufactures.

Al 2002 el valor afegit brut del sector secundari era del 38% del total de l'economia espanyola. El component més petit era el sector energètic que representava un 6,2%, la construcció un 8,6% i la indústria un 23'5%.

Entre indústria i construcció hi ha divergències, sobretot en la regulació, ja que la indústria està totalment desregulada mentre que l'energia està fortament controlada. Una altra diferència és l'inversió en immobilitzat. Entre indústria i construcció la major diferència rau en la productivitat. La indústria és el sector on més creix la producció any rera any.

Històricament s'ha utilitzat creixement econòmic i creixement industrial com a sinònims. I és veritat. El cas espanyol, el creixement econòmic ha estat impulsat per la indústria. Allò que cobra una persona està molt vinculat amb la productivitat del seu treball. Les empreses manufactureres són on més augmenta la productivitat.

El avanços tecnològics han fet augmentar la productivitat en determinats sectors, especialment en el sector financer i bancari.

Des del punt de vista de la demanda les activitats manufactureres es classifiquen en:

- sectors de demanda forta: manufactures que en un període llarg de temps (50 anys) han vist que l'increment de la seva demanda ha crescut per sobre de la mitjana. Sector informàtic.
- Sectors de demanda mitjana.
- Sectors de demanda feble. Sector alimentari i sector paperer.

La teoria del cicle de la vida del producte ens diu que quan un producte surt al mercat té una forta demanda. Però si no aconsegueix actualitzar-se anirà perdent demanda progressivament.

Des del punt de vista de l'oferta també es pot fer una classificació segons aquesta sigui forta, mitjana o feble.

Quan es combinen aquestes dues classificacions s'aconsegueix una classificació on apareixen com a primer grup la indústria avançada (forta demandada i forta oferta, per exemple, maquinària d'oficina). Un grup d'indústria intermitja seria el format pel sector químic i de material de transport. L'indústria tradicional seria el sector del paper o del metall. (veure quadre 1 del llibre, pag 222).

Instruments del procés d'industrialització espanyol. Fins els anys 60 no era un procés industrial, sinó una industrialització aïllada en algun sector determinat en un moment concret (per exemple, l'indústria tèxtil del segle XIX a Catalunya). Era una industrialització aïllada, sectorial i de curta durada. En els 50 en plena autarquia del franquisme són anys de certa industrialització, però que només podia funcionar am protecció exterior i que es basava en les empreses públiques i en capitals privats betustos. Es va fer sota l'autarquia, el que implicava que no tengués cap futur. Es coneixia com una industrialització hivernacle. És un cop acabat el Pla d'Estabilització quan es dona l'industrialització d'Espanya. És el primer cicle industrial pròpiament modern de la indústria espanyola. Creix fins a meitat dels 70 amb unes taxes superior a les del PIB (el PIB era del 7% anual, i l'indústria creixia entre un 10 i un 14%). (veure pàgina 226, figura 2, del llibre). Aquest creixement va col·locar a Espanya al lloc 11 dels països industrials del món.

4/12/2003

Causes del fort creixement de l'economia industrial als anys 60

L'economia espanyola es movia en un pla econòmic diferenciat. Hi havia una doble tendència: procés de liberalització internacional (pla exterior) i procés de descentralització de l'economia nacional (pla interior). Aquestes venen acompanyades de fets econòmics internacionals que són els següents:

- preus favorables de les energies i matèries primeres.
- El finançament exterior que li comporten el turisme, les remeses d'emigrants i la inversió estrangera. Sense aquests fons de finançament el creixement no hagués estat tan gran.
- No té insuficiència de mà d'obra, és més, ha d'exportar-la.
- Espanya pot importar tot el necessari per realitzar la seva industrialització.

Com a conseqüència, la indústria espanyola té una gran expansió, part per la creació de nova indústria (sota pautes europees diferenciades de l'autarquia) i part per la modernització de la escassa indústria existent. La prova de que això és així és la diferència entre l'exportació espanyola de començaments dels 60 (marcada per la indústria dels 50, i que es basava en productes agraris, minerals, ...) i l'exportació de començaments dels 70 (fruit de la indústria dels 60 i on hi ha un gran pes de les manufactures de diversos sectors). Aquesta nova indústria té una intensitat de capital que no tenia la de l'autarquia, i aquest capital permet elevar ràpidament la productivitat de les empreses a través de la mecanització.

Característiques del procés d'industrialització

Les principals característiques del procés d'industrialització espanyol dels anys 60 són:

- Amplada sectorial. No es centra en dos o tres sectors concrets. El nombre de sectors que creixen són la majoria.
- Destaquen subsectors com el de material de transports, l'indústria química, l'indústria mecànica, ...
- El pes de la inversió estrangera és molt elevat. Sobretot la dels EEUU ja que representa una cinquena part del total.

- Avui dia l'Espanya dels 60 s'assemblaria a països emergents com Brasil o el Marroc.
- És un creixement molt desequilibrat. Es focalitza a Catalunya, Madrid, Euskadi, províncies de València i Alacant i llocs aïllats com algunes capitals de província.
- Hi ha una forta dependència de la tecnologia estrangera. Es fa per dues vies: tecnologia desincorporada o a través de la tecnologia incorporada (comprar directament maquinària). Normalment el capital estranger és qui introdueix les tecnologies en aquest tipus d'indústria.

A partir de començaments dels 70 algunes coses comencen a canviar. Apareixen altres economies emergents a l'economia mundial (dracs asiàtics: Taiwan, Hong Kong, Singapur, Malàisia, Corea del Sud, Indonèsia,... que són estats que inicien la seva industrialització pel sistema clàssic i que passen cap a una indústria avançada i pesada). Això significa per Espanya una competència que abans no existia.

D'aquesta forma, quan arribi la crisi de 1974 hi haurà una doble pressió sobre l'economia espanyola. D'una banda amb l'increment del preu del petroli baixarà la demanda d'alguns productes com la construcció naval o la siderúrgia. El que representa un problema molt greu per a la indústria espanyola. D'altra banda, el segon fet és que apareix un competidor nou i de característiques diferents a Espanya, que és capaç de produir productes semblants a menor preu. Això farà que a partir del 1975 la indústria espanyola creixi per sota de l'economia. Això suposa una certa desindustrialització. Entre 1975 i 1985 es perden 800.000 llocs de treball. És en aquest camp on s'observa millor l'impacte negatiu de la crisi. A més es veu agravada la crisi per la gran dependència de la indústria espanyola del petroli. A conseqüència l'economia espanyola farà una reestructuració: política de reconversió industrial. A partir de mitjans dels 80 quan es recuperi la indústria, tornarà a créixer, però a ritmes inferiors al de dècades passades. A la segona meitat dels anys 80 la indústria torna a créixer ràpidament i fa un salt qualitatiu per tal de poder competir a la CEE. Aquest esforç d'industrialitzar serà positiu, però mai més la indústria espanyola tornarà a tenir el pes que va tenir al 1975.

Veure dades del quadre 2 pàgina 226 sobre dades de l'ocupació industrial a Espanya.

Avui en temes de producció i d'ocupació les manufactures són més petites i menys importants relativament. Actualment el pes industrial és del 20% a Espanya i una mica superior a Catalunya.

Aspectes de l'estructura industrial espanyola

Ara parlarem sobre la composició industrial espanyola. Hem de diferenciar tres sectors: la indústria avançada, la indústria intermitja i la indústria tradicional.

% Valor Afegit Brut	Tradicional	Intermitja	Avançada
1966	70	26	3'8
2000	59	30	11

El procés. La indústria espanyola als 60 es basa en la indústria tradicional, on destacava la metal·lúrgia, les arts gràfiques, fusteria, tèxtil,... Aquest tipus d'indústria es caracteritza per tenir un creixement lent i un component tecnològic baix. Com s'observa a la taula això ha canviat al llarg del temps hi s'ha modernitzat. Tot i aquest desplaçament l'estructura industrial dominant continua sent la tradicional. Això vol dir que les possibilitats d'increment de l'ocupació i les exportacions són més limitades. En canvi, per les dades observades, això no ha impedit un desenvolupament de la indústria espanyola.

Malgrat a ser des dels 70 una potència industrial, Espanya té una balança de pagaments deficitària. Això es medeix a través de la taxa de cobertura, que indica el % en que la producció industrial cobreix les importacions. Si el resultat és cent significa que la indústria financia la totalitat de les importacions. Així, la taxa de cobertura va evolucionar així: 1960 30%, 1975 65%, 1985 115% i als 90 torna a baixar dels 100. direm que el 1985 va ser l'únic any a la història on es va rebasar l'índex 100. És interessant perquè és un reflexe de que els anys 1985-1985 van ser els immediatament anteriors a l'entrada d'Espanya a la CEE, i

representen anys de bonança econòmica i d'expansió industrial, en un context internacional desfavorable. El que està passant és que les empreses espanyoles, davant les dificultats de vendre en el mercat nacional, fan un esforç per exportar amb l'ajut d'un canvi de la pesseta molt favorable (estava molt devaluada).

La indústria espanyola té dèficit de forma sistemàtica. Importa més que exporta. El comerç internacional s'està convertint en intraindustrial. La teoria clàssica deia que un país exportava una mercaderia x i importa una mercaderia y. Però s'observa com, per exemple Espanya, exporta cotxes alhora que els importa massivament. Als tres sectors industrials existeix dèficit a la balança de pagaments.

Hi ha un pes important de l'empresa de capital estranger. És una conseqüència lògica ja que sempre ha hagut inversió estrangera al nostre estat. Sobre una mostra de grans empreses (de més de 200 treballadors) al 2001 el 47% de les empreses eren controlades o participades majoritàriament per capital estranger. El tipus de capital estranger a partir dels 80 té més pes a Europa (ja no als EEUU) i s'accentua amb l'ingrés d'Espanya a la CEE.

La Política Industrial Espanyola

Com a introducció direm que hi ha uns instruments històrics de la política industrial espanyola.

Als anys 60 és una política proteccionista. Fins el 1975 no es produeix la maduresa de la indústria espanyola. Pot competir en igualtat de condicions al mercat internacional. La política va liberalitzar però sense desprotegir.

Des de meitat dels 70 fins a meitat dels 80 s'utilitza molt la subvenció directa a la empresa per afavorir l'increment de la producció. A partir del 1986 no es podrà utilitzar més aquest mètode perquè ho prohibeix la política de competències europea, que defensa la lliure competència. Del 1975 al 1985 la política industrial tindrà la preocupació d'acompanyar a la indústria en la seva reconversió per afrontar la crisi.

9/12/2003

Evolució de la política industrial

Amb l'entrada a la UE la política industrial haurà de renovar-se en els seus instruments, sobretot en les subvencions que queden prohibides perquè distorsionen la lliure competència. Al canviar cap al mercat únic apareixen dos problemes:

- Enfrontar-se a un mercat obert a l'exterior i l'interior
- El tipus de canvi de la pesseta serà alt (període 1987-1992)

Els productes comunitaris ho tindran molt fàcil per introduir-se al mercat espanyol amb l'ajuda d'un tipus de canvi favorable. Pels productes espanyols serà difícil mantenir el mercat interior i introduir al mercat europeu per falta de competència. El goern espanyol no sap que fer i queda perplexa i sense fer res davant la situació, fins que troba un model alternatiu de política industrial oposat de l'intervencionisme.

Aquest model no era nou, era el model europeu, que es practicava a França, Itàlia, etc. Està orientat a fomentar la competitivitat de la indústria. Podem parlar de dos tipus de mesures de la política industrial: unes orientades cap a l'entorn de l'empresa i d'altres que s'orienten més cap a l'empresa.

Política industrial d'entorn: la política industrial d'entorn ha de buscar un escenari macroeconòmic estable (baixa inflació, baix dèficit públic, tipus de canvi estable,...). En temes de fiscalitat ha de reduir la distància en fiscalitat entre Espanya i Europa, per equilibrar les empreses espanyoles amb les del continent. La política industrial ha d'afavorir un finançament baix de cost per a la indústria espanyola. La baixa dels tipus d'interés o afavorirà a mitjans dels 90.

La nova política industrial creu que les PIME tenen més dèficit de finançament, i per evitar aquesta discriminació s'afavorirà aquest finançament potenciant les societats de garantia recíproca. Aquestes són societats formades per milers d'empreses per tal de tenir millors condicions a l'hora de negociar préstecs amb entitats bancàries. A més s'estableixen els crèdits ICO (Instituto Oficial de Crédito).

Els mercats han de funcionar sense restriccions. Un tribunal persegueix accions que perjudiquin la competència de les empreses. En el sector serveis calen reformes estructurals per garantir mercats competitius. Calen reformes en el conjunt de l'economia per aconseguir la competència de les empreses industrials.

Política industria cap a les empreses: la característica d'aquesta nova política industrial són les polítiques o mesures transversals o horitzontals. Són mesures que afecten a diferents sectors alhora, d'aquí el seu caire horitzontal. Beneficien a empreses de diferents sectors.

En primer lloc apareix el suport a l'innovació tecnològica. La política industrial ajuda a la recerca i al desenvolupament tecnològic. És un factor central de competitivitat, i s'incentiva fiscalment. A més hi ha partenariats entre sector públic i sector privat per la recerca (per exemple, els instituts de recerca de les universitats cofinanciats per entitats privades).

En segon lloc, trobem totes aquelles que donen suport a la internacionalització de les empreses. El govern i les CCAA ajuden a les empreses a expandir-se cap a l'exterior. Per exemple, la Generalitat té 30 oficines del Consorci de Promoció Comercial de Catalunya a diversos punts claus de l'economia mundial i assessoren i donen suport als empresaris per afavorir l'internacionalització de les seves empreses.

En tercer lloc, i per últim, trobem el conjunt d'actuacions per homologar les relacions laborals espanyoles amb les europees. Es buscava la flexibilització del mercat de treball, nous contractes, abaratiment de l'acomiadament, negociació col·lectiva, contractes a temps parcial,...

Els canvis en el paper de l'empresa pública: les privatitzacions

Quan sorgeix l'empresa pública i per què? L'empresa pública té un origen vinculat a l'autarquia, una etapa on es volia desenvolupar l'economia espanyola d'una manera aïllada, prescindint de les importacions i que va des del 1939 fins el 1960, quan s'abandona pel seu clar fracàs. La poca indústria dels anys 50 es fa de la mà de l'empresa pública, poca i poc competitiva. Aquesta etapa marcarà molt l'empresa pública espanyola. Alhora a l'Europa Occidental també hi ha una expansió de l'empresa pública, que s'ha d'explicar per altres raons. Aquestes són:

- es dona a tot tipus de governs ja siguin socialistes comunistes, socialistes demòcrates, nacionalistes, ... normal en els seus ideals. Hi ha un interès de tenir diferents empreses estatals en sectors estratègics (sector elèctric, ferroviari, aeri, ...). això era comú en governs d'esquerra i governs nacionalistes.
- Utilitzar l'empresa pública com un instrument de desenvolupament regional.
- També té a veure amb les polítiques de competència. Es volia combatre els monopolis privats.
- Per actuar en sector on es creen externalitats tant negatives (nacionalització d'empreses nuclears) com positives (transport ferroviari nacional).

A Espanya quan s'abandona l'autarquia es continuen creant empreses públiques (60's i 70's). Hi ha una altra via de formació d'empreses públiques. La nacionalització d'empreses privades amb pèrdues per tal de salvar l'empresa i els seus llocs de treball. Es feia sense valorar la viabilitat de l'acció. L'exemple més clar és HUNOSA (Huyas del Norte SA), una empresa minera asturiana que va ser durant molts anys la que més pèrdues va acumular.

Fins al començament dels 80 es creen empreses públiques. Però a Espanya no tenen un pes tan gran com a Alemanya o Àustria. A Espanya en el moment més alt de l'empresa pública, aquesta representa un 7% del PIB i

un 5% de l'ocupació, el que la situa dins la mitja europea. És una característica pròpia espanyola la dispersió sectorial de l'empresa pública causada per l'autarquia i la nacionalització d'empreses privades deficitàries. Trobem empreses públiques a sectors on realment no hi pinten res. Normalment, l'empresa pública es situa a sectors com la banca, la mineria, els transports, els serveis públics, l'electricitat i algú sector industrial estratègic com és el petroli. Al cas espanyol es dona això però hi ha molta presència a la indústria d'una forma dispersa.

A partir dels 90 comença a canviar el rol de l'empresa pública. Al Regne Unit als 80 amb Thatcher es revisa la política d'empreses públiques. La política neoliberal titlla d'ineficient el funcionament de les empreses públiques i argumenten que suposen un cost afegit per la societat, i comencen a privatitzar-les. Que passa amb els arguments tradicionals a favor de les empreses públiques? Molts dels objectius que volien aconseguir les empreses públiques es poden aconseguir a través de regulacons específiques sense necessitat d'empreses públiques, només amb regulacions i incentius. A tots els països es van privatitzant.

11/12/2003

El procés de privatització de l'empresa pública

L'empresa pública és vista com a menys eficient que l'empresa privada. Durant els anys 80 les empreses públiques van acumular molt dèficit, pel qual van haver de ser subvencionades per l'Estat. Aquest motiu va portar a la privatització d'aquestes en busca d'una reducció en el dèficit públic.

A finals del 1982 es va donar un canvi de govern i el PSOE va arribar al poder amb majoria absoluta. Això va obrir una nova etapa de l'empresa pública a Espanya, però només de forma sistemàtica. El govern en busca de sanejar les empreses públiques contemplarà certes privatitzacions per aconseguir una major eficiència. És aquí on comença la política de reconversió de l'empresa pública, una reconversió industrial.

Les pimes que no són rentables es tanquen, i les que troben comprador es privatitzen. També trobem el cas de la SEAT (creada durant l'etapa autàrtica), que és propietat de l'Estat i de FIAT, però aquesta no hi vol invertir, i l'INI es queda sol. L'Estat la va vendre a Volkswagen que va ser l'encarregat de privatitzar-la i modernitzar-la. Un altre cas va ser Pegaso, però no va aguantar la privatització.

Espanya comença un procés de privatització de baixa intensitat, el que no afecta al nucli més important de les empreses (procés general de privatització d'empreses públiques).

La CEE és una pressió pels estats membres ja que prohibeix els monopolis i obliga a la lliberalització del mercat a través de l'entrada de noves empreses. La CEE obliga a privatitzar aquelles empreses públiques que estiguin en posició de monopoli. És una política antimonopolística, no anti empresa estatal.

Al començament dels 90 es donen privatitzacions parcials de grans empreses per tal de fer més rendibles les empreses públiques com Telefónica, Repsol, Endesa, Argentaria,... El govern posa al mercat un paquet substancial de les accions d'aquestes empreses, pero es reserva per l'INI (Instituto Nacional de Industria, holding de l'Estat) un 20 o 30% de les accions per continuar tenint control sobre aquestes empreses.

La qüestió és que si hi ha capital privat, les empreses seran més rendibles perquè hi haurà més interessos. A més, amb la venda d'accions, l'Estat rep una important entrada d'ingressos.

El 1996 hi ha un canvi de govern amb la victòria electoral dels ultraconservadors del PP. El govern d'extrema dreta va realitzar una política de privatitzacions a gran escala. El seu objectiu és privatitzar totes les empreses públiques en una sola legislatura. Però no ho va aconseguir, per:

- Els mercats de capital són els que són. Si l'oferta és molt àmplia, el mercat no la pot absorbir.

- Hi ha empreses públiques que no es poden privatitzar, ja que ningú es vol fer càrrec d'elles, per exemple, les empreses mineres.

Les privatitzacions no reservaven res per a l'Estat, i a més es van vendre les accions (20–30%) que l'anterior govern s'havia reservat. Entre el 1996 i el 2001 l'empresa pública va vendre accions (privatització) per un valor de 5 bilions de ptes. Actualment l'empresa pública és residual, només queda allò que no ha volgut ningú perquè no és rentable.

Lliçó 16

El sector industrial (II)

Els factors de la competitivitat. –La productivitat, els costos laborals i els costos laborals unitaris en una perspectiva comparada.

Factors de la competitivitat

Competitivitat: capacitat per augmentar i/o mantenir la seva quota de mercat.

El 1970 Espanya tenia un 5,1% del mercat format pels actuals membres de la UE. El 1999 tenia el 9,5%. La indústria espanyola ha guanyat competitivitat en el context europeu segons la seva quota de mercat.

A vegades hi ha límits a la competitivitat. Aquests poden ser de caire ecològic, territorial,... per exemple, el turisme, ja que quan un país ha explotat tots els seus recursos naturals, ja no pot augmentar la seva quota de mercat pels seus límits físics).

La competitivitat depèn de tres grups de factors:

- de caire macroeconòmic (no va a examen)
- estructurals (no va a examen)
- microeconòmics. (sí va a examen)
- **Macroeconòmics**: són principalment el tipus de canvi i el tipus d'interés. També són els impostos i les regulacions laborals.
 - *tipus de canvi*: la devaluació afavoreix les exportacions, el que afavoreix la competitivitat de la indústria.
 - *Tipus interés*: l'increment d'aquests suposa un augment dels costos financers i encareixen els preus, el que fa perdre competitivitat.
 - *Impostos*: més fiscalitat sobre els beneficis de les empreses perjudiquen la competitivitat.
 - *Regulacions laborals*: més flexibilitat és bo per les empreses.
- **Estructurals**: poden incloure infraestructures de transport. La mobilitat de mercaderies i treballadors és molt important.
 - *Telecomunicacions*: la capacitat de desenvolupar informació per via xarxa, telèfon, internet,... augmenta la competitivitat.
 - *Energia*: disposar d'una energia més o menys cara influeix sobre la competitivitat.
 - *Disponibilitat d'aigua, de sòl industrial*,...
 - *Sistema de recerca i investigació*

Alguns valors socials afavoreixen el desenvolupament econòmic, com els empresaris emprenedors (Japó).

- **Microeconòmics:**

- *Estructura empresarial:* segons sigui l'empresa (organització, mida,...) influeix sobre la productivitat, que afecta a la competitivitat.

La competitivitat no entén de mitjans, només vol incrementar o mantenir la quota de mercat.

Competitivitat de la petita empresa. Fa trenta anys, la petita empresa no era competitiva. Però a partir dels 80, arran de la crisi econòmica, es va exigir a les empreses molta flexibilitat per adaptar-se a la oferta i la demanda, cosa que va afavorir a les petites ja que són més flexibles que les grans empreses.

La dimensió de l'empresa, a paritr d'un llindar, no acaba de ser un factor decisor de la competitivitat.

Exceptuant les micro-empreses, les Pimes poden ser tan competitives com les grans, a excepció d'alguns sectors (ex: tecnologia cibernètica), però com que la producció s'està dividint molt, no cal que tingui molts treballadors per ser competitiva.

El fet de que a Espanya hi hagi poques empreses grans (ex. Repsol) no és favorable pels interessos de la competitivitat espanyola.

- *La productivitat:* la referim al treball: valor d'allò produït per cada persona empleada en un sector, empresa, economia,... Que una persona produeixi més o menys és molt important per la competitivitat de l'empresa, sobretot tenint en compte el que li costa a l'empresa aquest treball de la persona

La productivitat acaba sent una cosa interna de l'empresa. La productivitat és allò que fabrica el treballador (de dins l'empresa). La productivitat depén de l'organització de l'empresa i l'intensitat de capital que estigui equipada. És a dir, l'esforç inversor de l'empresa és important, com també l'organització, la motivació i formació dels treballadors,... tot afecta a la productivitat, i aquesta a la competència.

La productivitat és igual al valor afegit de les manufactures dividit pel nombre de treballadors.

Veure quadre 6 del capítol del llibre. Amb el temps la productivitat d'Espanya s'ha aproximat a la d'Europa, però hi continua situant-se per sota de la mitja europea.

16/12/2003

Hi ha diverses interpretacions per explicar per que la productivitat espanyola està per sota de la mitja europea:

- la indústria espanyola està menys equipada,
- la indústria espanyola està especialitzada en la indústria tradicional, i
- la indústria espanyola, en el context europeu, està especialitzada en sectors poc productius.

Al llarg dels anys la productivitat espanyola no ha aconseguit retallar les distàncies respecte la productivitat europea. Els següents valors tenen com a referència 100 la mitja europea i mostren l'indicador espanyol:

Indicador	1966	1975	2000
Productivitat	68'3	81'4	74'5
Cost laboral per treballador	—	67	66'1

El cost laboral per treballador (salari + cotitzacions SS) és una avantatge per a la indústria espanyola. A través de dividir aquests dos indicadors podem trobar un altre indicador sintètic:

Cost laboral nominal per unitat de producte	1975 = 82'5	2000 = 88'7
---	-------------	-------------

Això ens indica que la indústria espanyola treballava amb un avantatge competitiu, ja que cada unitat d'un producte li resultava més barata de fabricar que la mitja europea. Ara bé, el valor que acaba sent decisiu és quan comparem això amb l'evolució dels preus. Al introduir la reclació de preus trobem el

Cost laboral real per unitat de producte	1975 = 82'5	2000 = 96'1
--	-------------	-------------

Aquest indicador ens assenyalava que la indústria espanyola treballa amb un cost inferior per unitat de producte que l'europeu. Però la tendència és dolenta, perquè l'avantatge s'ha reduït molt.

La indústria espanyola està en desavantatge en productivitat i té avantatge en cost laboral per treballador. El resultat és una posició d'avantatge, però la inflació la redueix en demasia.

Les economies emergents són les principals competidores de la indústria espanyola. Espanya té una bona posició a Europa, però està en desavantatge respecte les economies emergents.

Lliçó 17

Els serveis

Principals característiques econòmiques de les activitats de serveis. –El procés de terciarització i les seves causes. –Aspectes remarcables del comerç, el turisme, els transports i les telecomunicacions en l'economia espanyola.

És un sector molt heterogeni per la naturalesa i la forma del que es produeix. Hi ha des de l'Administració Pública fins els transports, l'oci o el turisme. És una gama molt gran.

L'activitat dels serveis no ha estat molt considerada per part dels economistes.

Característiques específiques del sector serveis

La característica definitiva és la seva producció de tipus immaterial i intangible. Generalment és una producció immagatzemable, on no es poden emmagatzemar stocks. Per exemple, els hotels tenen una demanda estacional.

Té a veure amb l'organització empresarial el fet de que unes puguin generar stock i altres no.

El fet que sigui immaterial fa també que la producció de serveis no es pugui transportar. El comerç internacional de serveis és petit. No hi pot haver competència internacional. Però amb les noves tecnologies això s'ha trencat. La immaterialitat no impedeix el transport de serveis, només és una restricció.

L'acte de producció i de consum han de ser instantanis. El client ha d'anar on es produeix el servei. Al turisme interessa el viatge, és l'excepció.

La producció de serveis no és susceptible a ser tan estandarditzada com la producció industrial. En la producció de serveis no hi poden haver tantes economies d'escala. És una producció més artesanal, el que fa que l'augment de la productivitat dels serveis sigui inferior a la productivitat industrial. L'increment tecnològic ha reduït les distàncies entre la productivitat dels serveis i de la indústria.

Pes dels serveis a l'economia espanyola

Donem per suposat que el pes dels serveis és majoritari i creixent. Fins a quin punt el procés de terciarització és així?

Indicador del valor afegit del sector serveis sobre el total de l'economia espanyola: 1966=43'2%, 2002=64'5%. Són % en valor corrent, és a dir, calculats a través de la pta nominal. Eliminant l'efecte de la inflació donem amb el valor real: 1965=55'8%, 2002=58'2%. En valors reals, el procés de terciarització té un efecte mínim. Des de l'any 1995 no s'incrementa aquest procés.

La interpretació que podem fer és que els preus dels serveis sempre solen créixer més que els preus del productes industrials i agraris. Podriem dir que els 2 punts de diferència en el valor real entre 1966 i 2002, no corresponen a un creixement del valor de la productivitat dels serveis real, ja que s'ha donat un fet econòmic (externalització d'una part de les produccions clàssiques) que ha fet variar les estadístiques. Hi ha hagut un trasvassament de personal considerat industrial cap els serveis (seguretat, neteja, manteniment,...) que abans estaven integrats dins les plantilles d'una empresa industrial i avui dia pertanyen a empreses de serveis.

Un tema apart és l'ocupació. El 1965 el 32'5 de les persones treballava al sector serveis. El 2002 era el 62'9%. Com veiem si ha hagut una terciarització en la ocupació, no pas en la producció.

Altres indicadors de la participació del sector serveis:

Balança de pagaments	1965	2002
– exportació de serveis	58'8	32'6
– importació de serveis	5'8	18'3

És degut a la gran capacitat exportadora d'avui dia de la indústria.

18/12/2003

Per què es dona un procés de terciarització? I per què d'aquesta forma? Per què cada vegada hi ha més gent treballant al sector serveis?

Explicació des del punt de vista de la **demanda**. Aquest procés de terciarització no es pot explicar bé des del punt de vista de la demanda. A mesura que creix el nivell de vida d'una societat, es dona per suposat que la demanda de serveis creix més ràpidament que la de la resta de sectors. Se suposava que l'elasticitat–renda dels serveis era superior a la elasticitat–renda dels béns. L'elasticitat renda ens diu que si la demanda d'un servei creix més que la renda tenim una demanda elàstica, i si passa al contrari, és inelàstica. La demanda té una relació directa amb la renda, la qüestió és saber en quina proporció. Per tant amb el temps, en una societat la demanda creix per sobre del que creix la renda. L'elasticitat renda creix més als serveis que als béns.

Els estudis han demostrat que aquesta explicació **no és coherent**.

Explicació des del punt de vista de l'**oferta**. Pel conjunt de sectors econòmics els costos els hi augmenten de forma més o menys igual. La productivitat del treball no augmenta a tots ells al mateix ritme. És una característica del sector serveis que la seva productivitat creixi per sota que la productivitat industrial.

Entre 1965 i el 2000, la productivitat de l'agricultura i la indústria han crescut un 4–5% cada any. En el mateix període de temps, la productivitat dels serveis ha crescut un 1% anual.

A l'hora d'afrontar un increment dels costos, quan més productivitat més fàcilment s'absorbeixen aquests. Això ha fet disparar els preus en el sector serveis, ja que per la seva baixa productivitat té un alt nivell inflacionari per la seva incapacitat d'afrontar pujades de costos.

Entre 1965 i el 2002 els preus del sector serveis s'han multiplicat per 33, els de la indústria per 13 i els de l'agricultura per 8.

Tot això ens porta a veure que des del punt de vista de l'ocupació, l'economia és molt més terciària. La productivitat dels serveis és més baixa (la productivitat el que permet és estalviar mà d'obra). Per tant, encara que la participació en la producció dels serveis a l'economia sigui la mateixa (55 al 1966 i 58 al 2002) per mantenir aquest nivell li cal més mà d'obra per mantenir la producció.

També s'ha desmentit que la demanda de serveis és una demanda de luxe (suntuària). Hem dit que els serveis tendeixen a encarir-se més que la indústria. Per exemple, una societat quan augmenta la seva renda, la seva demanda de serveis culturals (teatre, cinema,...) també augmenten. Però aquest tipus de necessitats també es poden cobrir amb béns (DVD, VHS,...). És a dir, són substituïbles. El que fa decidir entre consumir l'un o l'altre és el preu, i els serveis s'han encarat molt més. És més barat comprar un CD que anar a un concert. Això frena la demanda.

Política pública en relació als serveis

El sector serveis és un sector heterogeni, el que fa impossible parlar d'una sola política, però hi ha un denominador comú que ha inspirat una línia de política de serveis: la desregulació. Neix del fet que el sector serveis més que el sector industrial, és un sector tradicionalment molt regulat i on es limitava la competència. Això s'ha revisat amb el temps perquè es considerava que aquestes limitacions generaven disfuncions. El passar de mercats no competitius a mercats competitius ha estat el denominador comú des dels anys 90, on la UE ha tingut un gran pes.

Els primers passos es donen a mitjans dels 90. Ja des de l'any 1986 amb l'entrada a la CEE es van liberalitzar molts mercats com la distribució de gasolina. És un procés lent, sobretot en la indústria de xarxa on cal introduir competència (correus, ports, aeroports, distribució d'aigua, gas o electricitat, telecomunicacions,...).

Un dels primers casos va ser Airtel a les telecomunicacions. També comença a trencar-se el monopoli d'Iberia al mercat interior.

És un procés molt complex, ja que en alguns aspectes la prestació d'aquests serveis tenen característiques de monopoli natural. La política de competències tracta aleshores de conjugar els beneficis del monopoli natural amb la competència.

Un exemple és la telecomunicació per telèfon de fil. Es crea una sola xarxa a causa del monopoli de Telefónica. Això va estalviar costos ja que és més eficient una sola xarxa de fil telefònic que dos o tres. Allà on es requereix una gran infraestructura tendeixen a crear-se monopolis naturals. Ara la política de competències combina aquesta única xarxa amb diversos operadors. El tema és com una xarxa única propietat d'una empresa pot ser utilitzada per altres companyies. Al mateix temps, la política de serveis ha d'establir les condicions d'entrada i actuació a l'hora d'accedir a l'ús de la xarxa, i a quin preu ho farà. Això està portant a noves regulacions, que no es deixen en mans del govern sinó que es passen a agències responsables de cada sector (Comissió Nacional de les Telecomunicacions). Es busca una competència leial. Han de ser agències qualificades i independents ja que hi ha molts milions en joc.

Un cas molt polèmic és el cas de la distribució comercial. Aquí, tradicionalment, havia hagut unes restriccions. La més coneguda és l'horària (diumenge tanquen les botigues quan hi ha una gran demanda que vol que obrin). Cal rectificar les restriccions horàries. L'obertura de grans superfícies també està regulada. Hi ha una pressió per eliminar aquestes limitacions. Però també hi ha partidaris d'aquestes restriccions que argumenten la seva posició dient que les limitacions signifiquen una política a favor de les petites estructures de distribució comercial, és a dir, afavoreixen el petit comerç. Això està no per protegir uns comerciants front uns altres, sinó perquè el petit comerç genera unes externalitats positives. Més enllà del benefici individual,

l'activitat comercial dona vida a certs barris que entrarien en decadència sense aquests.

Les polítiques de competència que busquen el millor pel consumidor a vegades xoquen amb elements històrics que fan variar la política sectorial.

(saltem el punt d'aspectes remarcables del turisme, els transports i les telecomunicacions en l'economia espanyola per falta de temps)

Lliçó 18

El sistema financer

Estructura del sistema financer: agents, intermediaris, mercats i instruments financers. –El procés de reforma i lliberalització. –Estudi en particular de la banca i les caixes d'estalvi.

El podriem definir com el conjunt d'institucions i mercats que canalitzen l'estalvi des de les unitats econòmiques o que les generen cap a les unitats econòmiques que els necessiten bé per consumir, bé per invertir.

A les unitats (famílies, empreses) els hi sobren diners i a través d'unes institucions el canalitzen cap a les unitats que demanden aquests estalvis.

Els intermediaris financers s'organitzen en dos grans grups:

Intermediaris financers bancaris: són els bancs, caixes d'estalvi i cooperatives de crèdit. Aquests poden emetre uns passius que tenen la condició de diner. El diner és l'actiu líquid per excel·lència, ja que amb diner podem convertir aquest actiu en qualsevol altre. També hi ha altres actius que els poden emetre els ifb i no ho poden fer els ifnb.

Dins el balanç està l'actiu i el passiu. L'actiu d'un banc el formen les seves inversions, els seus drets sobre d'altres: préstecs donats, accions, ... El seu passiu són les seves obligacions: dipòsits i recursos que els clients volen que els administrin.

Intermediaris financers no bancaris: totes les societats que gestionen els fons d'inversió, pensions, les companyies d'assegurances, les societats que intermedien a la borsa, les societats que fan *leasing* o *factory*,...

A França, Alemanya o Espanya els ifb tenen un gran pes. En el finançament de l'economia als EEUU o Regne Unit ho fa el mercat.

08/01/2004

Desenvolupament de la banca privada

El punt de partida es situa en la post Guerra Civil.

1939: s'adopta una mesura provisional per la qual no es permet l'ampliació de la xarxa bancària (status quo bancari). Aquesta situació va durar fins el 1962, el que va consolidar el poder de la banca ja existent.

1960's: hi ha unes 7 entitats amb posició de control (de més a menys recursos: Banesto, Banc Central, Banc Hispanoamericà, Banc Bilbao, Banc Biscaia, Banc Santander i Banc Urdijo). No hi ha banca estrangera.

1962: Llei de Bases d'ordenació bancària.

No es dona una situació de llibertat total. Es poden crear nous bancs, però l'autorització és molt difícil d'aconseguir.

S'obliga a la banca existent a especialitzar-se ja que hi havia poca disponibilitat per finançar a llarg termini les empreses. S'introdueix el banc industrial o de negocis, a més del banc comercial. Els bancs existents s'han de posicionar.

Els bancs industrials o de negocis a més de crèdits, promoure projectes, tenir un % d'accions d'empreses,... això era sobrer al 1962, perquè la banca espanyola sempre havia tingut accions. Els nous bancs que es creen (filials de la gran banca existent) són industrials.

1973-1974: crisi industrial. Els bancs industrials pringuen.

A mitjans dels 70 una llei anul·la les diferències entre bancs, i es torna a la llei de la banca universal (poden operar a qualsevol tipus de negoci).

La banca encara era un sector excessivament intervingut. El 1973 s'inicia un procés de lliberalització amb l'objectiu d'incrementar l'eficiència de les entitats.

Per calcular l'eficiència s'ha de mirar el marge d'intermediació: agafar estalvis d'unitats eco i les presten a altres unitats. Entre l'interés que cobren pels diners deixats i els que paguen per els estalvis es troba el marge d'intermediació.

Als anys 70 tenien un marge d'intermediació molt ampli. S'havia de reduir el marge lliberalitzant.

Procés de lliberalització

- Principis dels 70: es comença a donar la llibertat de tipus d'interés a les operacions.

1987: l'última operació en lliberalitzar són els comptes a la vista.

- Llibertat d'obertura d'oficines. A partir del 1974 es poden obrir oficines lliurement. En 8 anys es triplica el número d'aquestes.
- Llibertat d'obertura de noves entitats bancàries (1973) però al cap d'un any s'anul·la aquesta llibertat amb l'excusa de la crisi.

El 1978 s'autoritza a la banca estrangera a actuar a Espanya. Es fa amb moltes limitacions: no poden tenir més de 3 oficines, els fons amb que treballin han de ser obtinguts a l'exterior,... Però el desenvolupament bó:

Quantitativament aconsegueixen el 13% del mercat en 5 anys. Després van empitjorar.

Qualitativament van aportar modernització.

- Disminució de la inversió obligatòria. Els obligaven a destinar un % de les inversions a comprar fons públics. Van anar desapareixent progressivament fins als 90.
- 1977: des del punt de vista operatiu, totes les entitats bancàries (també caixes) podran fer les operacions que vulguin. Procés de desespecialització.

Canvi del mapa bancari als anys 80

Entre els 60 i els 70 hi havia els set grans de la banca espanyola.

1978: es dona una crisi bancària de grans proporcions, causada per la crisi econòmica i perquè les entitats assumeixen més riscos dins els procés de lliberalització.

La crisi a Espanya va ser de les més fortes dins els països de l'OCDE, però es va portar i gestionar molt bé, gràcies a un organisme que s'havia creat: fons de garantia de dipòsits. Aquests garanteixen que en cas de que els bancs facis fallida, els clients cobraran els diners (o un %) que tenien al banc.

Finançament: 50% banca privada, 50% Banc d'Espanya.

El cost de la crisi va ser d'1'8 bilions de ptes.

Aquesta crisi reforça el poder de la gran banca, que va absorbir les petites entitats.

1987: comença la història de fusions bancàries. Feia poc que Espanya havia entrat a la CE, i encara no hi havia mercat únic. Per tant les banques estrangeres no podien tenir llibertat a Espanya, ni viceversa. Per prevenir-se davant el lliure mercat, es comença un procés de concentració bancària.

Una OPA és una oferta pública d'adquisició. Una OPA hostil és quan es realitza en contra dels desitjos d'una empresa.

El 1987 el Banc Bilbao llença una OPA hostil a Banesto, el qual era el primer banc espanyol, però ineficient. Mario Conde, que era principal accionista de Banesto, és elegit president d'aquest per defensar-se de l'OPA, i ho va aconseguir.

El Banc Bilbao llença una fusió amistosa al Banc Biscaia, un banc bastant similar a ell. Es fusionen i neix el BBV. Tot va bé fins que el president del Biscaia mor en circumstàncies estranyes, i la presidència rotatòria es desequilibra. Es dona una batalla campal interna, en la qual va haver d'intervenir el Banc d'Espanya.

Mentres, el Banesto i el Banc d'Espanya pensen en fer una fusió amistosa. El grup Kio (Javier de la Rosa) havia triat com a tauró (accionari mal parit) al Banc Central. A més rebia el suport de Los Albertos. Per evitar-ho el president del Banc Central va a parlar amb Mario Conde i parlen de la fusió, que no tenien voluntat de fer-ho. Si es parla de fusió, el % que tenen Kio al Banc Central queda ridícul, i així marxen.

El desembre de 1993 Banesto és intervingut pel Banc d'Espanya. És sanejat i posat a subasta, en la qual el va adquirir el grup Santander.

El BBV adquireix Argentaria (grup de bancs públics) i passen a denominar-se BBVA.

El Banc Popular va anar pujant poc a poc, sense cap fusió i ara és dels més importants, juntament amb el Banc Sabadell.

Rànking dels bancs espanyols: 1, BSCH; 2, BBVA; 3, Banc Popular; 4, Banc Sabadell.

13/01/2004

La banca pública a España

Tradicionalment hi ha hagut una banca pública a Espanya. Altres països com França la va tenir després de la II Guerra Mundial. La raó d'això és que tradicionalment el sector bancari és estratègic i ha d'estar sota el control de l'Estat. A Espanya no va ser així. Els falangistes volien nacionalitzar el sector elèctric i el sector bancari, però no van poder. La banca pública no es va nacionalitzar.

Les principals entitats oficials de crèdit eren el Banc Hipotecari, el Banc de Crèdit Local, el Banc de Crèdit Agrícola i el Banc de Crèdit Industrial. Eren poc importants.

Al final dels 80 es va optar per potenciar aquesta banca pública per unir-la en un sol banc de capital mixt: Banc Exterior d'Espanya. Era un banc de capital mixt, amb un funcionament normal i només hi destacava el seu paper a Llatino Amèrica. El 1990/1991 apareix el Banc Argentària, la cúpula que tindrà les accions de totes aquestes petites banques. En els seus inicis serà un banc públic. Poc després es privatitza una petita part d'acord amb la política del govern, i a finals dels 90 és posat a la venda i a través de subasta on l'adquireix el BBV, formant el BBVA.

És una història sense pena ni glòria la de la banca pública espanyola.

Les caixes d'estalvi

Són intermediaris financers a moltes economies. Tenen un origen antic. Estan lligades a l'estalvi i les necessitats de les classes populars. En el cas espanyol el seu règim jurídic és igual al d'una fundació, és a dir, sense ànim de lucre. És a dir, no tenen accionistes, el que fa que els seus beneficis siguin retornats a la societat a través de la seva obra benèfica-social. Històricament s'han distingit de la banca en que estaven especialitzades:

- prestaven serveis a les famílies,
- finançament al sector públic,
- orientació amb les empreses molt més limitada.

La legislació espanyola convertia a les caixes en un finançament privilegiat del sector públic (circuit privilegiat de finançament).

Fins l'any 1977 no podien realitzar certes operacions. Per exemple, el descompte de lletres, operar amb monedes estrangeres,... A partir del 1977, des del punt de vista operatiu, segons la legislació espanyola no hi ha diferències entre bancs i caixes. Hi ha una creixent interpenetració entre ambdós camps d'acció.

Les caixes a Espanya tenen gran importància. En quota de mercat pot tenir entre un 40 a 45%, segons sigui la quota de passiu (45%) o d'actiu (40%). Aquesta quota a Europa no les tenen cap grup de caixes (ni les alemanes). A Catalunya aquestes arriben fins el 70%. Aquesta tendència d'incrementar la quota és contínua en el temps. Quan les caixes poden competir amb la banca en les mateixes condicions, s'imposen les caixes. Des de fa anys, el nombre d'oficines i personal ha augmentat en les caixes i ha disminuït en els bancs. El mateix passa amb el personal.

Hi ha una curiositat en aquest tipus de competència. Tradicionalment els economistes diuen a les empreses sense accionariat són menys competitives que les privades. Va en contra del pensament dels economistes.

Operativa de les caixes

Malgrat l'equiparació legal hi continua havent especialització.

Les caixes van iniciar un procediment de convertir-se en accionistes d'empreses no financeres. Els Bancs Centrals ho veuen amb preocupació. En el cas de la banca, és normal que aquestes participin en empreses.

Avui dia, l'accionariat de les concessionàries d'autopistes, d'empreses de telefonia, petroleres, etc. estan en mans de grans caixes. Això es deu a la pròpia legislació vigent i a la necessitat de tots els intermediaris financers de millorar els seus marges financers.

Aquest procés el va iniciar la Caixa de Pensions amb sectors com l'aigua, el gas, les autopistes, ... on el risc empresarial és limitat perquè són sectors regulats. Però s'ha trencat aquest límit i s'ha participat en empreses industrials. Aquest èxit empresarial de les caixes els ha portat a adquirir empreses financeres, entre elles bancs. Va començar a mitjans dels 80 pel declivi d'alguns bancs privats. Al Banc d'Espanya no li agrada, però ho accepta perquè els hi resol un problema i pressiona per tal de que les caixes incorporin dins la seva estructura els petits bancs deficitaris que van adquirir. D'altra banda, la banca estrangera marxa d'Espanya, i les caixes s'encarreguen d'adquirir el buit que deixen.

Les tres principals caixes a Espanya, són, per aquest ordre, la Caixa de Pensions de Barcelona, Caja Madrid i Caixa Catalunya.

Mapa de les caixes a l'Estat espanyol

A finals dels 80 hi havia a Espanya 78 caixes d'estalvi. A través d'un procés de fusions es va reduir aquest nombre. Avui són 48. La particularitat és que són fusions dins l'àmbit de la CCAA. A Catalunya hi ha 10 caixes, però amb una gran diferència de magnitud (la més gran és La Caixa i la més petita Caixa Manlleu). Es van fusionar les dos grans caixes per donar lloc a La Caixa de Pensions de Barcelona. En realitat més que una fusió va ser una absorció.

Principi de territorialitat

Originàriament les caixes estan lligades a l'estalvi popular d'un territori delimitat. Neixen pel servei de les famílies, petites empreses i sector públic local. Els seus beneficis els retornaven a la societat. D'acord amb aquesta filosofia, quan es liberalitza el sector bancari no es fa el mateix amb les caixes. El 1975 es lliberalitzen les caixes dins l'àmbit provincial. El 1979 s'amplia a l'àmbit de la CCAA. Les grans caixes pressionen al govern per obrir oficines a tot l'Estat. El govern s'hi resisteix al·legant el principi de territorialitat. Les caixes van obrint sucursals arreu del país a través de les seves filials per muntar la infraestructura necessària per quan es lliberalitzi el seu sector.

Va arribar un moment en que era absurd limitar l'àmbit de les caixes ja que al 1993 s'establiria el mercat únic europeu. Va ser el motiu per a que el 1989 el govern permetés actuar lliurement les caixes dins l'Estat. Això va afavorir a les grans i perjudicar a les petites.

Qüestió de capitalització

Per llei les entitats de crèdit han de mantenir una proporcionalitat entre volum d'inversions i els recursos propis. Aquest era un 8%. Recordem que els recursos propis resulten de sumar el capital i les reserves (beneficis no distribuïts).

La cosa és que les caixes no tenen capital per falta d'accionistes. Com s'ho fan les caixes per tal de complir aquest 8% de recursos propis? Ho fan a través de tenir molts beneficis per tenir cobert el **coeficient de solvència** i perquè aquests beneficis financien les obres socials. Tot i això els hi era molt difícil d'aconseguir només amb reserves.

Des dels 80 els hi permeten una emissió de títols (obligacions subordinades) a caixes i bancs per facilitar que cobreixin el coeficient de solvència. Més tard es permet als intermediaris financers emitir participacions preferents. Aquestes tenen dos punts delicats: aquestes emissions s'havien de fer en paradisos fiscals i no es van limitar. Van créixer massa i es va fixar que només es podia cobrir un 30% dels recursos propis a través d'aquest mètode.

El 2002 es va legislar una altra font per finançar els recursos propis. Eren les quotes de participació, iguals que les accions però que no permetien el dret a votar i participar en el consell d'administració. Aquestes ja

existien des de finals dels 80 però no s'havien fet servir per la seva falta de claretat legal i perque tendien a desnaturalitzar les caixes d'estalvi.

Qualsevol canvi en la legislació podria donar dret sobre les caixes als posseïdors d'aquestes quotes de participació. Les caixes són entitats privades, per tant no es poden privatitzar. Es poden desnaturalitzar i deixar de ser fundacionals. Això ha pasat al Regne Unit, Suècia o Itàlia, argumentant la necessitat de capitalitzar les caixes.

Com es governen les caixes

Hi ha dos òrgans directors, l'assemblea general i el consell d'administració. Aquest consell està format per representants de diversos interesos:

- Ajuntaments i administracions locals.
- Entitats fundadores (públiques o privades.
- Clients o impositors.
- Treballadors.
- Representants dels parlaments autonòmics i agents socials o col·legiats.

15/01/2004

Últim dia. Lliçó 19 NO.

Sector exterior

Balança de pagaments

	Concepte	Ing	Des	Saldo Espanya
Balança per compte corrent		1. B. Comercial		(-)
		(tot tipus de mercaderies)		
		2. B. Serveis		(+)
		(turisme, viatges,...)		
		3. B. Rendes		(-)
		• treball • inversió (favorable)		
		4. Tranferències corrents		
		(moviments gratuïts unilaterals)		
		cap compra ni venda		(+)
		• privades • públiques (UE Fons estructurals)		
		• Compte de capital		
		Transferències de capital (€ que la UE inverteix)		(+)

BCC + CC = si és (-) necessita rebre finançament exterior (prèstecs o inversió estrangera). Passa sovint a Espanya.

Si és (+), no gaire sovint, l'economia espanyola té capacitat de finançar a l'exterior.

Balança comercial: moviments d'exportacions i importacions de mercaderies.

Increment anual de les importacions i exportacions, sempre és més elevat que el creixement que té l'economia, i més gran que el ritme de creixement del comerç mundial. La quota de mercat del comerç espanyols dins l'internacional ha anat creixent. El 1974 el nivell d'importacions era del 14%, i el 2000 del 30% sobre el PIB. El nivell d'exportacions el 1974 era del 13% i el 2000 del 30%. L'economia espanyola s'ha obert, és més interdependent.

Les exportacions sempre han sigut menors a les importacions, el que genera un dèficit comercial. La taxa d'obertura és el % en que les exportacions paguen les importacions. A Espanya sempre ha estat per sota del 100%. Als anys 60 era del 60% i als 90 del 75%.

Els mercats d'importació estan més diversificats que els d'exportació.

Balança de serveis: el turisme creix cada any, i té un paper molt important a la balança de pagaments.

Inversió estrangera a Espanya

Comença als anys 60 i ha tingut una progressió contínua. Ve com ara veiem a la Xina i països del 3r món: salaris baixos, no pressió fiscal, sense sindicats lliures,... Invertir en un mercat que presentava un elevat potencial de creixement.

S'ha mantingut per la seva productivitat. Però ara comença a canviar. Per mantenir-lo s'ha d'incrementar la especialització, qualitat,... cosa que va passar quan Espanya va ingressar a la UE. Va començar en sectors industrials, però de seguida entren serveis (assegurances, publicitat, distribució,...)

Aquesta inversió estrangera a Espanya provenia els anys 60 dels EEUU (ha disminuït amb el temps) i d'Europa (s'ha mantingut). Durant els 70 va venir de països àrabs.

Inversió espanyola a l'exterior

És irrellevant fins als 80. Al principi va enfocada a Amèrica Llatina a través del sector serveis, telecomunicacions, bancs, aigua,... Amb el pas del temps també es fa important l'inversió espanyola a Europa a determinats sectors industrials.

Inversió en cartera

Creix als anys 80.

* veure pàgs. 96 i 97 del manual.

Mirar llibre. Pàgina 461, quadre 1.

L'examen és el dia 2 de febrer del 2004.

Constarà de 3 o 4 preguntes de caràcter general.

No s'ha de divagar ni sortir-se del tema. Ha de ser rigorós i precís, mostrant dades quantitatives i ordres de magnitud